

Pokušaj u hrvatskom kaznenom pravu.

*Primljeno u sjednici filozofičko-juridičkoga razreda Jugoslavenske akademije
znanosti i umjetnosti dne 11. jula 1915.*

NAPISAO ČLAN DOPISNIK DR. JOSIP ŠILOVIĆ.

I.

Staro hrvatsko pravo.

Kao što je u starom hrvatskom pravu krivnja določna i kul-pozna bila istom u zametku, jer je glavnu krivnost polagalo na uspjeh¹, tako nije ono razvilo ni pojma pokušaja. Naši statuti a i savremeni njemački i talijanski pravni izvornici, po prodiranju subjektivnoga shvaćanja, proglašuju kažnjivima napadaje na pravna dobra, pače u nekim slučajevima i priprave čine, ali ih drže samostalnim deliktima, jer ti izvori nijesu imali nužnih apstrakeija za stvaranje pojma pokušaja². Prema tome moći ćemo proniknuti u shvaćanje naših starih pravnih izvora o pokušaju samo na taj način, da promotrimo napose one delikte, koji tvore učin pokušaja.

Budući da je razlogom kažnjivosti tih pokušajnih delikata bila njihova pogibeljnost, razmotrit ćemo i one delikte, koje naši izvori proglašuju kažnjivima baš radi njihove pogibeljnosti, premda se ne mogu držati pokušajnim deliktima u pravom smislu riječi, jer kod njih ne ide nakana počiniteljeva na povredu određenoga nekoga pravnoga dobra.

¹ Šilović, O razvoju krivnje u hrvatskom kaznenom pravu. „Rad“, knj. 194., str. 157. i d.

² Baumgarten, Die Lehre vom Versuche der Verbrechen, str. 107. i d.

1. Pogibeljna djela.

Poljički statut u čl. 26. određuje, da Poljica plaćaju za onoga, koji ubije čovjeka, koji je došao u Poljica, da zlo čini¹. Ovdje se drže dovršenim djelom već pripravnih čini, po kojima može razabrati onaj, koji je zlikovca uhvatio in flagranti, da je došao u Poljica za to, da zlo čini. Može ga dakle nekažnjivo ubiti, a da ne čeka, da je naumljeno zlo i počeo izvoditi, a kamo li izveo.

Čl. 35. a)² normira u prvoj alineji kaznu za onoga, koji je kod svađe, što se izrodila u tučnjavu, ali bez rane ili modrice, prvi započeo boj, a onaj drugi nekažnjiv je. U drugoj alineji normira kaznu za onoga, koji je drugoga napao i time izazvao tučnjavu bez prijašnje svađe. U trećoj alineji normira, da inače svatko odgovara za svoje djelo³.

Po čl. 75. b) kazni se globom od 50 libara onaj, koji na sajmu, na zboru ili pred knezom navali na koga rukom, palicom ili čulom, a da ga nije ni udario. Udari li ga, plaća po čl. 75. c) 100 libara. — Tko navali na zboru, na sajmu ili pred knezom na koga oružjem, gubi po čl. 75. d) ruku⁴. Prema tome već je u sva tri slučaja nasrtaj, odnosno udarac djelo kažnjivo i potpada pod kaznu radi svoje pogibeljnosti. — Budući da su u Poljicima nastali razdor, smutnje i svađe, budući da su se porodila pogibeljna udruženja i strančarenje, stvoren je 6. augusta 1576. zakon,

¹ Čl. 26. „I priaše Polica svi kupno, da ki koli bi poličanin ubio čovika, ki bi ša na Polica istinim zakonom u Policah da zlo čini, da togai imaju sva Polica platiti.“

² Čl. 35. a) „Ako bi se tko s kim svadio tere se skubli ali bili, prez rane ali modrice, oni tko e počeo boju, plaća osud po zakonu libar 25.“

Ako li bi se tko s kim zatakao biti, oni koi naipria čini zataè, dužan e osud libar 25.

Ostali boi ali rana gre uz ruku.“

³ Tomo Matić, Statut der Poljica, str. 23. sasvim ispravno prevodi riječi zakona „gre uz ruku“ sa „trifft die Hand (von der sie verschuldet, bezw. beigebracht wurde).“

⁴ Čl. 75. b) „Ako li bi se tko na koga pojao boem, rukom ali palicom ali batom, li u saimu ali na zboru ali o knezu, da e osuen libar 50.“

Čl. 75. c) „Ako li bi udrio, da e osuen libar 100.“

Čl. 75. d) „Tko li bi pojao oružja na boi u zboru ali na saimu ali o knezu, da e osuen u ruku.“

uvršten pod čl. 88.¹ u statut, koji zabranjuje pod kazan izгона i gubitka cijeloga imutka te sažganja kuće: uzrokovati nemir i neslogu u Poljicima, stvarati takova udruženja ili stranke, koje bi mogle biti uzrokom, da nastanu sablazni, smutnje ili svađe, raširivati nepodobne klevete, nanositi silu ili uvoditi novotarije. Kako se vidi, ovo je policijski delikat, premda se kazni teškom kaznom, jer zabranjuje djela, koja niti uništavaju niti oštećuju pravna dobra, a niti ih dovode u konkretnu pogibelj, nego ih samo mogu u nekim prilikama dovesti u pogibelj — dakle su apstraktno pogibeljna.

Dne 20. marta 1662. stvoren je zakon i uvršten u statut pod čl. 266.², po kome se pod kazan smrti, gubitka pokretnoga i nekretnoga imutka i razvaljenja kuće zabranjuje Poljičanima, da ne smiju biti nevjerni niti lupeži niti klevetnici bratimski, da ne smiju poći u Turke niti u hajduke, da ne smiju pomagati kod kupovanja niti kod prodaje ljudi, da ne smiju počinjati nikakoga drugoga djela, koje bi moglo škoditi puku ili gospodi.

¹ Čl. 88. „Meu zakone ine poličke Polica uzakoniše i ustanovitiše ovako i po ovi put, zašto se bihu zgodile men poličami nike razlike, deferencie i smetne i svađe men ove ludi ništo za nič a ništo za krvi i kvistiune i skandale i nike lige i parti od mnogih da mnogih i tako Polica o ti dan zgora pisani budući u kupni zbor skladno i edinno učiniše i uzakoniše ovako i po ovi put: da priaše i sediniše i nepomečito na sklad i na mir i bractvo i edinstvo, kako e igdar bilo, rekući ča e u stvar općenu a svakomu pravda na mištu, svaki pitai svoga po zakonu, kako e običai i zakon; a ča e od ovoga skandala ali koe razlike meterbe da svaki ima s mirom i u miru svoje stvari činiti s pravdom i zakonom, a da nima nitkor u Policih činiti smetnu ali razvrh ali koe lige voditi ali parte, s česa more u Policih biti skandao ali koja smetna ali svađa ali pake koe panke snositi nepodobne, ali koe sile ali novščine činiti pod zarok on vire gospodske i poličke i pod izgublenie svega svoga dobra, da mu se obrne u općinu gibuče a plemenščina bližnemu, a da mu se kuća užeže, a on da bude u bandu od glave.“

² Čl. 266. „I ako bi se koji pojličanin naša i jednim načinom neviran ali lupež ali muzuvir bratimski, ali da pojde u turke ali u ajduke, ali da bi se našlo da koji pomaže prodavati ali kupovati čejlad, ali druge koje mu drago varste, ke bi mogle nauditi puku ali gospodi: koi bi se suprotivio p. pravdi pojličkoj kako je od starine običaj — svakomu koji vali, biće u njegovu glavu, i da mu obori općina kuću i gibuče u općinu, a plemenščina bližnemu, za neka se svaki ima čuvati u napridak i neposluha bratimskoga i siromaskoga, sasvim kako je zgora. A što je bilo dosada, sve prostiše svakomu prisvita gospoda i poštovana župa pojlička.“

Po ovom se je zakonu već sam polazak u hajduke držao dovršenim zločinom i kaznio teškom kaznom, ma da još nije hajduk počinio nikakova razbojstva. Uz to se jednako kazni dovršena pripomoć kod kupovanja i prodavanja ljudi. Konačno se nadovezuje općena zabrana izvođenja djela, koje može škoditi puku ili gospodi. Ovdje se ne radi o apstraktnoj pogibelji, nego o konkretnoj, t. j. o izvođenju promjene u vanjskome svijetu, koja doista ugrožava najvažnija dobra puka ili gospode, a to su: život, zdravlje, tjelesni integritet ili u većoj mjeri imutak. To se vidi odatle, što se ovo dovođenje u pogibelj uspoređuje prijašnjim teškim zločinima, kao što je razbojstvo, pomaganje kod kupovanja i prodavanja ljudi i t. d.

Kastavski statut određuje u čl. 69.¹, da se onaj, koji puea noću iz puške u gradu, kazni globom od 50 libara i sa tri udarca konopom. Istom kaznom kazni se po čl. 70.² onaj, koji noću baca kamenje i po gradu buči i štetu pravi, jer bi se iz toga, kako izrijeком ističe statut, mogla poroditi krv ili drugo zlo među narodom. Dakle se bacanje i buka noću proglašuje kažnjivim radi svoje pogibeljnosti životu, zdravlju i imutku građana.

Veprinački statut kazni u čl. 15.³ onoga, koji potegne na koga nož, globom od 1 marke, a u čl. 16.⁴ onoga, koji drugoga udari dlanom ruke, dakle mu daje pljusku, globom od 5 maraka; ali onoga, koji drugoga udari pešću ili kamenom, kazni samo globom od 1 marke. Čini se protuslovno, što je pljuska teže kažnjiva negoli udarac pešću ili kamenom, a ipak je prirodno, jer se

¹ Čl. 69. „Tolikajše ako bi ki u gradu po noći z puške hitil, zapada penu libar pedeset i tri skasi od konopa.“

² Čl. 70. „Tulikajše zgora imenovani gospodin vice kapitan (Jeremija de Leo, čl. 68.), i poštovani stareji videći, da se po ovom gradu nahaja, da jedini, ter jedini objestniki i tvrdovrati ljudi hode po noće kamenjem hitajuć i po gradu mnoge halavanje i škode ljudem čineć, z česa bi se mogla krv i ko goder zlo med ovim pukom pripetit: zato prvo imenovani gospodin vice kapitan s starejemi odlučise i ordanaše, da od sada u napridak, kako se zvoni zvon, ki je na lože, ob noć u večer, da nemože nijedan po noće po gradu hodit prez svetla; ni prvo zvona, ni po zvonu nijednu halavanju, ni rumora da nemozi po noći počet; a to pod penu libar 50 i tri skasi od konopa, prez svake milosti, kako je i prvo veće krat ordinano i odlučeno bilo.“

³ Čl. 15. „Ki bi na koga nož vinel, zapada 1 marku. Kada opet shrani, plašća 1 marku.“

⁴ Čl. 16. „Ki bi dlanu udril, plašća 5 marak. Ki bi pestu ili kamikom udril, plašća 1 marku.“

pljuskom napada na tuđe poštenje — to je realna injurijska —, a pešću se ili kamenom ne vrijeđa i ne označuje kukavicom onoga, koga se udara, nego mu se samo hoće nanijeti bol i šteta na tijelu, a to se drži manjim zlom od uvrede poštenja.

Trsatški statut određuje u čl. 41.¹, da se kazni globom od 80 libara gospodinu, a od 20 libara starcima, i sa tri udarca konopom onoga, koji bi silovito otvorio čija vrata, imao on pri tom svrhu kakvu mu drago.

Mošenički statut (god. 1570.)² kazni onoga, koji bi potegao oružje, globom od 4 libre, a istom kažuju i onoga, koji bi mu pri tome pomogao. Dne 7. prosinca 1547.³ zaključise, da se ima kazniti globom od 25 libara onaj, koji bi nosio oružje noću ili bi bacao u gradu kamenje.

Statut lige kotara ninskoga u čl. 28.⁴ kazni onoga, koji dovede u kotar strance, lupeže ili vojnike, globom od 300 libara; u čl. 29.⁵ kazni gospodara lađe istom kaznom, ako je pristao na to, da se ta pogibeljna čeljad u kotar ninski prevozi; u čl. pak 31.⁶ prijeti istom kaznom gospodaru lađe, ako svoju lađu iznajmi drugome, da se njome pothvati neprijateljskih čina protiv kotara ninskoga ili je iznajmi navedenoj pogibeljnoj čeljadi.

¹ Čl. 41. „Ako bi silnum rukom odpiral vrata komu za kakovu stvar: da plati gospodinu l. 80, a starcem l. 20 i da mu se dadu tri skasi konopa prez svake milosti.“

² 1570. „Pod supaniu supana Loureza Negouetichia gie se naslo na staren zakone od Moschienizz skupa Gospodinom V. Capitanom Tomasom . . .

Isto letto su nasli, ako bi ki stegnul, alle dal ruki na kakouo oruzie, na kega si budi drago, pada penu l. 4.“

³ 1547. „Na 7. Decembra. Pred Moschienizzami supanie supana Mihouilla, i sui starzi ucinihu, da akobi ki nossil oruzie nunochi, alle ako bi hital V Grade camnem pada V penu l. 25: od ke peni gre Gospode l. 10: communu libar l. 10: a ki tusi, alle achusuje l. 5:“

⁴ Čl. 28. „Koi bude privesti frustire ali lupeže ali soldate ali koi kontrabant — l. 300.“

⁵ Čl. 29. „Koi bi (ih) priveza u tudju brodu ali ladji, gospodara ne pitajući da se gospodaru plati njegova tradba; ako li bude s njegovom voljom, budi kaštigan koliko i oni, koi su zlo učinili.“

⁶ Čl. 31. „Koi bi pustia brod ali ladju za neprijateljstvo, ali izdade soldatom ali koim ostalim ljudem — l. 300 i da plati sve tradbe čoviku i zlo, koe je učinia.“

Grbaljski statut određuje u čl. 118.¹, da se onaj seljanin, koji noću opali iz puške, a da za to nema opravdana razloga, kazni globom od 12 cekina.

Dubrovački statut u knjizi VI., čl. XXXIII.² zabranjuje služavkama dovesti u gospodarevu kuću muškarce, jer se mogu ili bi se mogle radi slabosti i zlobe služavaka dogoditi mnoge vanredne pogibelji. Služavkama, koje prekrše ovu zabranu, ima se odsjeći nos, a muškareci, koji bez dopuštenja gospodara ili gospodarice dođu k služavkama, kazne se zatvorom od 6 mjeseci.

Brački statut u knjizi III., čl. 20.³ normira, da se kazni globom od 10 libara svatko, tko trgne na drugoga nož, mač ili drugo koje pogibeljno oružje. — U reformacijama knjizi I. čl. 9.⁴ određuje se, da se kazni arbitrarnom kaznom svatko, tko bi oko kuća otoka Brača noću hodao ili bi koga u zasjedi čekao, po čemu bi se mogle poroditi raspre i ubijstva.

Spljetski statut u knjizi IV. čl. 16.⁵ kazni već onoga sa 40 solada, koji u srdžbi na drugoga digne ruku, a da ga i ne udari.

¹ Čl. 118. „Koi bi seljanin notju izmetnuo pušku bez potrebe ničesove, da plati selu globe 12 cekina.“

² Knj. VI. čl. XXXIII. C. „Anno domini millesimo trecentesimo sexagesimo sesto, indicione quarta, die vigesimo septimo mensis augusti. Nos Petrangna de Bonda rector comunis Ragusii, cum voluntate minoris et majoris consilii et cum laudo populi sono campanarum more solito congregati considerantes quod per fragilitatem et malitiam servitium multa enormia pericula accidere possunt vel possent ponendo homines in domum patronorum vel patronarum, statuimus et ordinamus: quod si qua servitialis a modo in antea ponet aliquem hominem in domum patroni vel patrone quod dicte servitiali nasus amputetur de vultu. Et si quis homo capietur in domo alienius patroni vel patrone qui intraverit domum sine licentia patroni vel patrone ad servitium aliquam, stare debeat menses sex in carceribus inferioribus.“

³ Knj. III. čl. 20. „Item volumus, quod quicumque cultellum spatam, vel aliqua arma offendibilia extraherit super aliquem soluat pro damno parvorum libras decem.“

⁴ Knj. I. čl. 9. „Captum est quodadmodo in antea nullus cuiuscumque conditionis existet, tam Nobilis, quam Popularis, ullo modo, colore vel ingenio, sit ausus noctis tempore, per casalia Insulae Brachiae cum armis ambulare, seu assediare aliquo modo, unde quaestiones et homicidia potuerint esse, qui per Regimen obligatum pro sacramento capi possent, et contra eos, per viam torturae inquirere, qua causa perierint in nocte, ut supra condemnare in habere et persona ut ipsi regimini videbitur.“

⁵ Knj. IV. čl. 16. „Item statutum et ordinatum est, quod si quis manum contra aliquem irato animo levaverit et aminaverit, licet non

Bude li imao u ruci štap, kolac ili šta slično, kad se bude prijetio, kazni se globom od 5 libara. Izvadi li ili trgne u svađi nož, mač, vučac, već se za to kazni globom od 5 libara. Bude li se grozotim oružjem, ali ne udari njime, kazni se globom od 15 libara.

U čl. 43.¹ zabranjuje se spljetskim građanima i stanovnicima nositi oružje za navalu i obranu pod globom od četrdeset, odnosno dvadeset solda. — U čl. 44.² određuje se, da se kazni globom od pedeset libara onaj, koji trgne mač pred crkvom sv. Lavrencija ili sv. Donnija, da nekoga napadne. Već samo trgnuće mača kazni se ovom kaznom, dakle je delikat dovršen; udari ili ozledi li uz to koga, kazni se za to djelo posebnom određenom kaznom.

Rapski statut u knj. IV., čl. 1.³ zabranjuje nositi nož ili bodež ili drugo potajno oružje pod prijetnjom globe od jednog iperpera, a veće oružje pod prijetnjom kazni od dva iperpera. Tko trgne

percusserit, puniatur in quadraginta soldis. Si nero baculum uel cippellum uel aliud ignum in manibus habuerit, quando aminauerit, puniatur in V libris.

Et si aliquis irato animo contra aliquem extraxerit, siue euaginauerit in aliqua rixa cultelum, spononem, spatam, stochum: pro ula extractione et euaginatione condemnnetur in quinque libris. Si uero aminauerit cum armis, uel aliqua ipsorum contra aliquem, licet non percusserit, in quindecim libris condemnnetur.⁴

¹ Čl. 43. „Item statutum et ordinatum est, quod si quis inventus fuerit per familiam potestatis, uel rectoris portare arma per ciuitatem, credatur soli inuentioni seu relationi alicuius ex familia potestatis uel rectoris dicte ciuitatis, siue aliqua probatione; et si inuentus fuerit cum armis ciuis, uel habitator Spalati ita, quod in ipsa ciuitate habitet cum familia sua et habere arma inuentus fuerit offensoria, puniatur qualibet vice in X-lta soldis et perdat arma et ueniant in commune. Si nero fuerint arma defensoria, puniatur et XX-ti soldis et perdat arma et deneniant in commune Spalati.“

² Čl. 44. „Item statutum et ordinatum est, quod si quis traxerit ensem, uel spononem in platea sancti Laurentij, uel sancti Donnij ad offendendum aliquem, in quinquaginta libras irremissionabiliter condemnnetur pro sola extractione ensis, uel spononis; et si aliud maleficium ibi committeret, nihilominus de alio maleficio uel maleficiis que committeret, puniatur secundum penas contentas in presenti uolumine statutorum.“

³ Knj. IV. čl. 1. „Statuimus et ordinamus, quod quicumque inuentus fuerit per dominum comitem uel u. comitem et familiam suam portare cultellum a ferire uel lancettam, uel arma fraudolentia per ciuitatem, soluat unum perperum quotiens contrafecerit et pro quaque arma (et qui portauerit alia maiora arma soluat perperos duos, quotiens contra-

oružje na drugoga, kazni se globom od dva iperpera, a uz to ima platiti groš globe za svako oružje, koje se kod njega pronade. — Slobodno nosi oružje onaj, koji ide iz grada van i koji putuje.

Hvarski statut određuje u knjizi III. čl. 23.¹ ovo: Tko trgne na drugoga nož, mač ili drugo pogibeljno oružje, plaća deset libara globe. Ne brani li se onaj, na koga trgne oružje, dobije ovaj polovicu globe. Brani li se, ne dobije ništa. Trgne li i napadnuti oružje na napadača, plaća pet libara globe; udari li ga, plaća polovicu kazni, određene za taj udarac. Prema tome se napadnuti kazni za polovinu manjom kazni u oba slučaja, jer se brani; u tom već vidimo prve znakove nužne obrane.

Šibenski statut u knjizi VI. čl. 9.² zabranjuje bacati kamenje u čiju kuću, na kuću ili u kući, pod prijetnjom globe od pet libara, ako se to zbude danju, a od 10 libara, ako se to zbude noću. — U čl. 11.³ normira, da se kazni globom od šest libara.

fecerit, et pro quaqua arma), insuper quicunque euaginauerit aliqua arma contra aliquem soluat perperos duos pro quaqua vice.

Praeterea soluat pro quaqua arma unus grossus et restituatur arma et si aliquis de nocte visus fuerit et accusatus Dominationi per aliquem iuratum portare arma fraudolentia per ciuitatem, soluat bannum ordinatum pro quaqua arma, sicut dictum est supra, excepto tamen eundo foris, uel in viaggio eundo directe, et tali modo nullum bannum soluat portando arma.⁴

¹ Čl. 23. „Volumus, quod quicunque cultellum, spatam uel alia arma offendibilia extraheret super aliquem, soluat pro damno libras decem paruorum; et si ille supra quem extracta fuerint dicta arma, non se defenderit, habeat medietatem dicti damni, et reliqua veniant in comune; si uero se defenderit, nihil habere debeat; si uero extraxerit aliqua arma supra illum, qui extraxisset, et non percusserit soluat pro damno libras quinque paruorum, et totum veniat in comune; si uero percusserit, soluat medietatem illius damni, quod solueret de illa re, qua ipsum percusserit, et totum veniat in comune.“

² Knj. VI. čl. 9. „Statuimus, quod si qua persona malo modo proicerit lapidem ad domum alicuius, uel supra domum aut in domo cuiuscunque: si quidem de die fuerit soluat qui hoc fecerit pro pena libras quinque paruorum. Si uero de nocte fuerit in libris decem paruorum condemnatur cuius medietas sit Communis et altera iniuriam patientis.“

³ Čl. 11. „Mandamus ac statuimus obseruandu, quod si aliqua persona contra aliquam personam extraxerit arma, euaginando gladium, uel eusem, et cum dictis armis, uel cum lanceo, uel cum lancea, aut quibus nocituris, et minauerit sed non percusserit, soluat pro poena libras nouem paruorum cuius medietas sit communis, et alia iniuriatae personae. Si uero solum extraxerit malo modo, et non minauerit soluat libras sex paruorum pro banno diuidendas modo praedicto.“

tko trgne na drugoga pogibeljno oružje, ali mu se ne grozi, a ako mu se uz to i grozi, globom od devet libara. — U reformaciji od 4. januara 1400. čl. 102.¹ kazni se arbitrarnom kaznom svaka pogibeljna i pogubna nesloga, došla ona ili bi naskoro mogla doći do izražaja riječima ili djelima: plemića među sobom ili pučana među sobom ili između plemića i pučana.

Skradinski statut u čl. 21.² zabranjuje nositi po gradu oružje, kojim bi se tko mogao napasti, pod globom od dvadeset solada. Od te su zabrane izuzeti samo stražari. — U čl. 109.³ kazni onoga, koji trgne nož ili mač na drugoga, a da ga ne udari, globom od dva libra.

Kotorski statut u čl. 93.⁴ kazni onoga, koji u srdžbi trgne na drugoga dugi mač ili nož, a ne udari ga, globom od deset iperpera.

Senjski statut normira u čl. 63.⁵: Tkogod javno trgne na drugoga mač, kazni se globom od pedeset libara. Ozledi li drugoga, kazni se globom od stotine. Senjski je statut u ovoj odredbi već napredniji od onih, koje naprijed navedoh, jer u slučaju ranjenja

¹ Čl. 102. „Captum fuit. Quod de caetero, et in futurum Comes quilibet qui erit in Sibenico cum Curia sua, uel cum maiori parte dietae Curiae, uel si forte non esset Comes. Quod Curia quae erit tota uel maior pars eius quotiescunque eis videtur, et apparet seu eorum maiori parti uideretur, quod aliqua discordia tam de uerbis, quam de factis orta esset, uel de proximo oriretur periculosa, et pernicioza inter aliquos Nobiles dietae Ciuitatis Sibenici uel inter aliquos populares ignobiles, uel inter Nobiles aliquos et populares dietae Ciuitatis posset imponere et iniungere talibus Nobilibus uel popularibus ignobilibus illam penam, uel penas quae eis aut maiori parti uideretur pro bono et pacifico statu dietae Ciuitatis Sibenici.“

² Čl. 21. „Volumus, quod nullus homo deferet arma per burgum etiam nec per ciuitatem, uidelicet ensem, cultellum acutum, maciam, lanceam, burdonem, manariam, cacetam, panceriam, malatam, braceram, nec unde possit quis offendere aliquem, nisi fuerit custos ciuitatis uel curialis, sub bando XX solidos pro qualibus uice, et perdat arma; de quibus medietas sit comuni, alia uero medietas aensatoris; et quilibet habeat potestatem aensandi.“

³ Čl. 109. „Item si quis exemerit cultellum uel gladium super hominem, et non percusserit, soluat bannum nostro comuni II libras.“

⁴ Čl. 93. „Si quis spatam, uel cultellum extraxerit super aliquem irato animo, et non percusserit, et per idoneos testes id probatum fuerit, decem yperperis uenundetur.“

⁵ Čl. 63. „Item statuerunt, quod si forensis euaginaret ensem animo irrato super illum, cadat ad penam librarum quinquaginta, et si uulnerauerit, incidit ad penam librarum centum.“

ne kazni trzanje mača kao posebno dovršeno kažnjivo djelo, nego kazni samo ranjenje. — U čl. 85.¹ određuje, da se kazni globom od šest libara tko god se poslije trećega zvonjenja nađe kao nepošten ili sumnjiv na ulici bez svijetla.

Creski statut u čl. 251.² kazni navalu s drvom ili pogibeljnim oružjem, a da ne bude udarca, globom od pet bisanta; dogodi li se to u oči vlasti, kazni se globom od deset bisanta. Ne uzmogne li krivac platiti globu, pretvara se globa u zatvor od mjesec dana.

Mljetski statut u čl. 46.³ zabranjuje mljetskim redovnicima nositi oružje u gradu i u kućama, a tako im isto brani ići noću po kućama, pod globom od pet iperpera.

Kako nam navedeni primjeri dokazuju, sva se ova djela podvrgavaju kazni, jer su pogibeljna budi konkretno, budi apstraktno, premda ne sadrže u sebi još ni početka napadaja na koje tuđe pravno dobro ili pravni interes, dakle su još dalje od kriminalno-relevantnoga pokušaja po modernom shvaćanju, pače su još dalje i od pripravnih čina, koji su danas nekažnjivi.

2. Trovanje.

U našim starim izvorima pojam je trovanja srodan sa bajanjem, jer se, kako Mažuranić kaže⁴, uz bajanje obično davao napitak, a uz napitke se obično bajalo.

Ovdje susrećemo pokušajni delikat, t. j. dovršeno kažnjivo djelo, kojemu se prijeti posebnom kaznom, a sadržaje u sebi pojam današnjega pokušaja kažnjivoga djela.

¹ Čl. 85. „Item statuerunt, quod quicumque inhonestus aut suspectus repertus fuerit ultra tercium sonum eundo sine lumine cadat ad penam librarum sex.“

² „Se algun con anemo corozado assalto, contra algun legno, ouer arme desuainade e nessuna percussion sarà. Volemo, che quello, che tal assalto farà, se sara quello, querela formada sarà, e prouado fosse, paghi al Commun per quel assalto bisanti cinque. Se veramente questo dauanti al Rezimento sarà fatto, metta in Commun bisanti diese, i quali se pagar non porà, un mese continuo debbia esser resseruà nelle preson.“

³ Čl. 46. „Statuimo et ordinamo che niruno deli monaci di melida ne lo preuete della uilla non possa portar arme ne spada ne chur-tellessa a lato in la uilla o in le chase ne che andasse de note per le chase o se qualcheuno si troua che paga al Commu perperi V e che perda le sue arme.“

⁴ Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, str. 14.

Vinodolski zakon u čl. 59.¹ kazni otrovnicu mrtvom vraždjom, t. j. stotinom libara, ako je počinila delikat prije nego što je stao na snagu, a ako ona ne bi mogla platiti mrtve vrazde, ima se pogubiti na lomači. Nakon kreposti vinodolskoga zakona kaznit će se arbitrarnom kaznom.² *Vinodolski zakon* stilizovan je ovdje sasama općenito, pa podvrgava navedenoj kazni svaku ženu, za koju se dokaže da je otrovnica. Prirodno je, da će se to moći dokazati samo onda, ako je bar spremala ili kušala davati kome otrovni napitak.

Po tome, što *vinodolski zakon* govori samo o otrovnicama, može se suditi, da se u ono doba kod nas smatralo pogibeljnim i kaznilo samo one vračare, koje su se bavile pravljenjem i prodavanjem otrovnih napitaka.

Vrbanski statut u čl. 23.³ kazni ženu, koja se prijete otrovnim napitkom, da se ima položiti u brlinu, t. j. privezati o stup na trgu na uzvisitu mjestu, da bude na ruglo narodu⁴. Napravi li doista otrovni napitak, kazni se smrću na lomači.

Trsatki statut u čl. 37.⁵ točno normira pojam čarobije po tadašnjem shvaćanju, koja se sastojala u putenom saobraćaju s vragom, te je kazni smrću na lomači. Ne bude li se mogao dokazati puteni saobraćaj s vragom, već samo bajanje, kazni se globom od sto libara i batinanjem kroz sav grad. Ovo bajanje pokušajno je djelo. Tu se vidi bitna razlika shvaćanja našega naroda o ovoj stvari između trinaestoga vijeka i sedamnaestoga.

¹ Čl. 59. „Jošće, ako bi se ka žena našla tvornica, ter bi se mogla skazati svedočanstvom verovanim: za prvo ostaneni kazna libar 100, vola se sažgi, ako bi se ne imelo od česa platiti.

A od sada naprid, ako bi učinila, gospodin knez ju kaštigaj po nega voli.“

² Mažuranić, o. e., str. 14. ima pravo, kad tvrdi, da nam i ovo mjesto dokazuje, da je *vinodolski zakon* poglavito napisan radi „novščina“, u kojima se uvodi u buduće arbitrarna javna kazna, na koju će knez suditi prema veličini krivnje. Vidi Šilović, O razvoju krivnje u hrvatskom kaznenom pravu; „Rad“, knj. 194., str. 158. i 159.

³ Čl. 23. „Ošé hote, ako bi ke ženi pretile tvarni: imei se vložiti v brlinu. Ako li bi se našlo po istine: imei se postaviti na muku. Ako se otđa na muce: imei biti s'žgana; a v'zda budi v razume sudac.“

⁴ Mažuranić, o. e., str. 101.

⁵ Čl. 37. „Ako bi se našla černica, ter bi imela z vragom dela: da ima biti važgana. Ako ne bi z vragom, lego čarobie nastala: da plati l. 100, gospodinu 80, a pravde l. 20, i da ina biti fruštana po svem varošu.“

Četiri vijeka ranije bilo je shvaćanje naroda daleko naprednije i prirodnije, jer se glavna važnost polagala na trovanje, a četiri vijeka kasnije. pô drugi vijek prije doba prosvjete, kaznilo se kaznom smrti na lomači puko praznovjerje.

Korčulanski statut u čl. 12.¹ govori o trovanju i naziva ga kao i svi latinski pisani dalmatinski statuti „herbaria“, a to — kako po riječi, tako i po pojmu — odgovara „tvarnici“ vinodolskoga zakona². Ovoga je zločina kriva žena ili muškarac, koji napravi napitak, od kojega bi mogao poginuti čovjek ili izgubiti sjetilo ili ud koji. Dvršeni delikat imamo, kada je od napitka poginuo čovjek ili izgubio sjetilo ili ud, i kazni se smrću na lomači. Pokušajni delikat imamo onda, kad podati napitak nije urodio navedenim uspjehom, i kazni se arbitrarnom kaznom. Pobjegne li krivac, prognan je i gubi sav svoj imutak na korist općine.

Korčulanski statut stariji je od vinodolskoga zakona za 74 godine, pak je od njega kod ovoga delikta znatno napredniji. On ne govori samo o otrovnici, nego i o otrovniku, a kazni ih samo onda, ako su bar pokušali otrovom usmrtiti ili osakatiti čovjeka.

Dubrovački statut u knj. VI. čl. 7.³ normira ovaj zločin slično krčulanskomu. Ali u posljednjoj svojoj odredbi ide za korak natrag spram sredovječnoga praznovjerja — ta, mlađi je za 58 godina od korčulanskoga — jer kazni i sumnju ovoga delikta arbitrarnom kaznom.

¹ „Item statuimus, quod si aliqua mulier uel uir fecerit erbariam uel maleficium erbarie, propter quod homines possent mori uel perdere sensum uel membrum et quod possit probari saltem per duos uiros ydoneos, quod per ipsam erbariam sit mortuus uel amiserit sensum uel membrum, igne comburatur; et si non moritur, uel non amittat sensum uel membrum, sit in prouidentia domini comitis, qui habeat consilium, cum quibus sibi placuerit; et si fugerit, sit in banno et perdat omnia sua bona et deueniant in commune.“

² Mažuranić, o. c., str. 377. i 378.

³ Čl. 7. „Quecunque persona fecerit herbariam uel maleficium herbarie, de quo aliquis posset mori uel perdere sensum, et hoc possit probari, quod per ipsam herbariam sit mortuus uel admiserit sensum, comburatur; et si non moriretur nec amiserit sensum, sit in prouidentia d. comitis.“

Eciam si non probabitur maleficium herbarie, sed de eo suspicio habeatur, d. comes, secundum quod ei placet, inquirat maleficium supradictum.“

Brački statut u knj. III. čl. 8.¹ donosi odredbu, koja posve odgovara vinodolskomu statutu i kazni, određenoj u njemu za otrovnice, koje počine taj zločin, nakon što vinodolski zakon stane na snagu. Vidi se, da su ova dva zakona vršnjaci — brački je 17 godina mlađi.

Spljetski statut u knj. IV. čl. 87.² uspoređuje bakanje sa trovanjem; njemu su to sinonima. On drži dovršenim zločinom već samo bakanje i kazni svakoga, koji to djelo počini ili pri tome pripomogne, kaznom smrću na lomači, — dakle kazni smrću ne samo neposrednoga počinioca, nego i pomagača, a da i ne traži ni pripravnih djela za otrovanje.

Rapski statut u knj. IV. čl. 51.³ vraća se natrag starijemu ispravnomu shvaćanju, premda je osam godina mlađi od spljetskoga, te kazni smrću na lomači muškareca ili ženu, koji budu pravili napitak škodljiv komu čovjeku. Već samo pravljenje takova napitka dovršeno je zločinstvo i kazni se smrću; toliko zaostaje za stotinu i šest godina starijim korčulanskim statutom, koji ni pokušajno djelo ne kazni smrću, nego samo arbitrarnom kaznom.

Trogijski statut u knj. II. čl. 26.⁴ normira ovaj zločin kao i spljetski, samo ne govori ništa o pomagaču.

Hevski statut u knj. III. čl. 10.⁵ govori samo o pravljenju napitka. Budući ali da ne dodaje, da mora biti škodljiv kojemu čovjeku, Iako je moguće, da se je ova riječ „herbaria“ u ovom statutu tumačila šire, te se pod nju supsumiralo ne samo prav-

¹ Čl. 8. „Qualibet persona, quae faceret aliquam herbariam, sit in prouidentia D. Comitiss, aut eius Vicarij, et suorum Iudicium de imponendo poenam, quae sibi videbitur.“

² Čl. 87. „Item statutum et ordinatum est, quod nulla persona presumat facere artes magicales vel herbarias, nec operam det ad predicta faciendaa. Et qui contrafecerit, igne comburatur ita quod moriatur et si caret filijs hereditibus masculis omnia sua bona deueniant in commune Spalati; si uero habuerit filias feminas, medietas bonorum sit filiarum feminarum et alia medietas sit communis.“

³ „Statuimus et ordinamus, quod, si aliqua persona tam maris quam foemina fecerit herbarias nocivas alicui personae, et esset probatum, igne comburatur.“

⁴ Čl. 26. „Si aliqua persona fecerit artes magicas, vel herbarias, et conuicta fuerit de delicto, comburatur usque ad cinerem.“

⁵ Čl. 10. „Cuilibet personae facienti herbariam sit in prouidentia domini comitis et suorum iudicium de ponendo quam poenam sibi videbitur.“

ljenje otrovnoga napitka, nego i bajanje. On kazni ovaj zločin arbitrarnom kaznom.

Šibenski statut u knj. VI. čl. 32.¹ posve je sličan trogirskome.

Skradinski statut u čl. 76.² povodi se za spljetskim, samo što pomagača uspoređuje neposrednomu počiniocu i poticatelju, jer govori o savjetu ili pomoći danoj počiniocu, da počini to zločinsko djelo.

Kotorski statut u čl. 101.³ govori samo o otrovanju, koje može počiniti muškarac kao i ženska. Da on riječju „herbaria“ ne misli i bajanje, vidi se odatle, što određuje, da polovina globe ide onome, protiv koga je spremljen, odnosno njegovim bližnjima. Ne traži se prema tome usmrćenje otrovom za dovršen delikat niti pokušaj usmrćenja, ali se svakako traži pravljenje otrovnoga napitka za neku osobu, da se usmrti ili bar osakati.

Paški statut str. 115.⁴ govori samo o trovanju. On kaže: muškarac ili ženska, koji ili koja dade drugome otrov ili otrovni

¹ Čl. 32. „Iubemus, quod si qua persona fuerit tantae dementiae, uel insaniae, quod herbarias, uel aliquam artem magicam faceret igne cremetur seu comburatur.“

² Čl. 76. „Item quod nulla persona faciat artes magicales uel herbarias, nec consilium aut auxilium alicui conferat pro ipsis faciendis; et qui contra predicta fecerit, nichilominus igne comburatur, et omnia bona sua ad nostrum comune deueniant, si heredes non habuerit, et si heredes habuerit, medietatem ipsorum bonorum habeant ipsi heredes, et alia medietas nostro comuni proueniat.“

³ Čl. 101. „Quicumque homo uel mulier herbariam fecerit, si probari sibi poterit, ceutum yperperos soluere teneatur, quorum medietas sit Communis, et alia medietas sit illius contra quem facta fuerit herbaria, uel alicuius de propinquis suis, qui hoc inquirere voluerit, et si soluere non poterit, comburatur ad ignem; quod si probari non poterit, et de eo, uel ea mala suspicio habita fuerit, purgetur in sexta manu sua cum mulieribus propinquioribus suis sin autem supradictam poenam patiatur.“

⁴ Str. 115. „Auctoritate statuti praesentis mandamus, ut si quis uir, uel mulier alicui maleficium aliquod, uel herbariam dederit manducare, uel bibere aliquid, quod perire debeat, aut emens fit, frustetur et bulletur, si in Domini Comitis conscientia fuerit, habito prius consilio cum Iudicibus ipsum maleficium perpetrasse. Si uero ipsum maleficium per testes probaretur, uel confessus fuerit se hoc fecisse, aut publicum et manifestum esset, perdat oculum uel manus secundum discretionem Domini Comitis, et casu quo huius maleficij, et herbariae occasione aliquis moriretur, uel mentem perderet, maleficus comburatur. Si uero ille, uel illi, qui ad haec facienda consilium attribuerint, confessi fuerint, uel convicti per testes, aut publicum et manifestum fuerit, similem poenam patientur, modo et ordine ut in praesenti statuto dictum est.“

napitak, da pogine ili poludi, krivi su ovoga zločina. Uvjeri li se komes, posavjetovavši se sucima, da je zločin učinjen, kazni se krivac izgonom, batinama i žigosanjem. Dokaže li se ovaj zločin svjedocima, priznanjem, ili je počinjen javno i bjelodano, kazni se gubitkom oka ili ruke. Umre li ili poludi otrovani, kazan je smrt na lomači. Istom se kaznom kazne i poticatelji. — Na istoj strani govori dalje paški statut o davanju ljubavnoga napitka i takova napitka, od kojega će muž zamrziti na ženu, a žena na muža. Pravljenje takova napitka u navedenu svrhu dovršen je delikat, koji se kazni izgonom, batinama i žigosanjem, a tako se kazni i poticatelj i pomagač.¹

U *statutu grada Zagreba* ne spominje se trovanje ni bajanje, ali nam parnice zagrebačke dokazuju, da je tu bilo isto shvaćanje kao i u ostalim krajevima Hrvatske, da je vrijedilo, kako statut od god. 1266. kaže, „consuetudo iuxta Ducatus Sclauonie approbata“.

Osudom od 21. aprila 1475.² osuđena je Margareta na izgon s batinanjem iz grada, jer se kod nje nađoše dokazi bajanja, i to dječje glave, lošo korijenje i drugo zlo, pa je na mukama priznala, da je ona takova, t. j. vještica. Ovdje je već sam nalazak sredstava za trovanje i bajanje dovršen delikat, kažnjiv izgonom s batinama, a ako se osuđena vrati, kaznit će se smrću. — Osudom od 13. oktobra 1475.³ osuđena je Jalža žena

¹ Str. 115. „De illis qui faciunt aliquod maleficium uel herbariam ad amorem.

Statuimus; si quis uir, uel mulier maleficia (quae uulgo amatoria dicuntur) aut maleficia aliqua alia, ex quibus uir aliquis uel mulier odio habeatur, fecerit, frustetur et bulletur, et per diem unam stet in pedergalo incoronatus; et qui consilium aut adiutorium contribuerit, similem poenam patiatur.“

² „Item Margaretha apud eandem reperimus maleficia, capita puerorum, radices perversas, incipinaciones ac alia multa mala in serinya sua, et martirizata solamet prodix ea sic esse, et per iudices et per juratos adjudicata, extra civitatem baculata et licenciata est, quod ulterius ad territorium civitatis non intret, que si intraverit penam mortis patietur.“ Tkalčić, Povjestni spomenici slob. i kraj. grada Zagreba, VII., str. 443.; Mažuranić, o. c., str. 16.

³ „Item quia Elizabeth conthoralis preconis de territorio civitatis Montisgrencensis in manifesto maleficio reperta a certo, prout hoc maleficium videlicet quod incipinare voluit virum suum, ipsa Elisabeth solamet publice hodie coram iudice, juratis ac tota communitate in generali et communi congregatione in supplicio ac iudicio est confessa, ideoque

oružnikova, jer je pokušala otrovati svoga muža, na kazan smrti na lomači na Središću, gdje se sažiju vještice. — Osudom od 10. februara 1486.¹ osuđena je Margarita žena Đure Zobaja, što je dala Nikoli Šporaru i svome mužu popiti pauka u nakani, da ih usmrti, na kazan smrti na lomači u Središću. U ovom kao i u predašnjem slučaju imamo pokušajne zločine; ali, kako se po ovoj drugoj osudi vidi, bilo je sredstvo trovanja posve nepodesno, da se njime proizvede namjeravano djelo, premda su i počinio i suci i sav svijet bili tvrdo uvjereni, da je to sredstvo podesno. Radi se u stvari samoj o čarobiji. — Osudom od 17. marta 1486.² osuđena je Ursa ribarica na kazan smrti na lomači, jer je dala piti ženi Zavaricarevoj otrova praha od lasice, Ambroziju dala je da pojede isti prah sa ribama, a Đuri kastelanu u Selinu dala je da pojede azmerij³, pripravljen sa tim prahom. Kako se po ovim osudama vidi, traži zagrebački sud do sada za kazan smrti na lomači najmanje pokušaj otrovanja čarobijskim sredstvom, a samo bakanje kazni izgonom batinanjem.

U kasnijim osudama već se samo bakanje i čarobija kazni smrću na lomači. Bit će, kako dobro ističe Mažuranić,⁴ da je na njih djelovala silna slava, koju je steklo Sprengerovo djelo „Malleus maleficarum“, izdano u Kölnu god. 1489. Tako

jurati decreverunt ipsam Elizabeth conthoralem preconis supplicio et pene combustionis in loco Zredische decreverunt fore condempnatam, que ad feriam terciam proxime venturam (propter) sua demerita predicto in loco Zredische, loco communitatis talium maleficorum debet comburi et coneremari.“ Tkalčić, o. e. VII., str. 446.

¹ „Item jurati adjudicaverunt, quod Margaritha consors Georgii Zobay propter quod Nicolao sporar et Georgio viro suo dedit bibere araneam ut mortui essent, ipsa debet comburi in Zredisca die supradicto.“ — Tkalčić, o. e. VIII., str. 38.

² „Item jurati adjudicaverunt, Orsa ribaricza debet comburi die ut supra, propter quod dedit venenum uxori Zavariczar bibere de pulvere muscellinis. Item dedit cum Zavaricza Ambrosio alias tributario de pulvere cum piscibus comedere. Item idem dedit cum Zuchaira Georgio castellano in Selyn comedere azmerios cum idem pulvere factos, ut supra.“ Tkalčić, o. e. VIII., str. 39.

³ Mažuranić, o. e., str. 11., misli, da je azmerij pauk sa osam nogu, jer da je po svoj prilici riječ „azmer“ nastala tako, što je po tadanjem običaju zagrebačkih literata đaka mjesto „o“ napisano „a“, dakle „asmer“ mjesto „osmer“. Paucima se u Srednjem Vijeku, kako smo gore vidjeli, čaralo i trovalo. Tkalčić pak drži, da su azmeri šišmiši. — ⁴ Mažuranić, o. e., str. 16.

je osuđom od 21. juna 1496.¹ osuđena žena Malecova na smrt na lomači, jer je znala, da se nalazi u društvu čarobnicâ. — Osuđom od 6. septembra 1496.² osuđena je Margareta žena Đurina na kazan smrti na lomači, jer je čarobnim napitkom postavila muža od žene. — Osuđom od istoga dana³ osuđena je i Uršula kći Luce postolara na istu kazan, jer je čarobnim napitkom učinila, da njezin brat ne će da ostane sa svojom ženom.

Prema tomu je išao razvoj hrvatskoga prava kod ovoga zločina natražnim smjerom. Najprije su se progonile samo „tvarnice“, „herbarije“, t. j. otrovnici i otrovnice, a kasnije su se potegle pod kazneni progon i sažigale na lomači i čarnice radi putenoga saobraćaja sa vragom, radi davanja ljubavnoga napitka, pače i radi toga, jer su na muci priznale, da su znajući bile u društvu sa vješticama.

3. Gusarstvo.

Gusar je, kako veli Mažuranić⁴, razbojnik, koji razbija cestu i more. Istom se kasnije počinje značenje suživati, ter rabi samo za četnika razbojnika na moru.

Poljički statut u čl. 26.⁵ dopušta Poljičaninu ubiti gusara, koji ga hoće da orobi. — Zakon rabi riječ „derati“, ali se ne smije ovdje shvatiti u užem njenu značenju, kako to čini Jagić, koji je u rječniku ovog statuta prijevodi „lacerare“, nego se ima shvatiti u širem značenju, kako je shvaćaju Mažuranić⁶, koji je prijevodi „lacerare, degludere, spoliare“, i Matić⁶, koji

¹ „Racione cuiusdam malefacionis, quod ipsa uxor Malecz scivit, quod et est in societate malefacionis, jurati adjudicaverunt, quod ipsa uxor Malecz debet duci ad locum combustionis et debet comburi; et hoc hodierna die factum est.“ Tkalčić, o. c. VIII., str. 113.

² „Margaretha uxor Georgii fassa est eo modo, quod ipsa Margaretha una cum uxore depellit unum de alio cum malis factis, jurati adjudicaverunt, quod ipsa Margaretha debet comburi.

³ Ursula filia Luce sutoris fassa es tisto modo, quod ipsa fecit fratri suo cum uxore sua quod unus cum alio non vult manere, jurati adjudicaverunt, quod ipsa Ursula debet comburi.“ Tkalčić, o. c. VIII., str. 113.

⁴ Mažuranić, o. c., str. 367.

⁵ Čl. 26. „... ili bi tko ubio gusara, a on ga hoće derati, a ovi ki se brani ubie ga, i togai Polica plaćaju.“

⁶ Mažuranić, o. c., str. 215. — ⁶ Tomo Matić, o. c., str. 18.

je prevodi „berauben“. I danas je u narodu riječ „oderati“ sinonim sa „orobiti.“ — Dopušta se nužna obrana već protiv pokušanoga otimanja po gusaru, pače i protiv pripravnih čina u tu svrhu.

Korčulanski statut u čl. 11.¹ zabranjuje ići u gusare pod prijetnjom trajnoga izгона. Već je sam polazak u gusare dovršen zločin još prije nego što je gusar i kušao, da što otme. Prema tome se i ovdje pripravní čin za gusarsko otimanje drži dovršenim zločinom.

Dubrovački statut u knj. VI. čl. 58.² kazni Dubrovčanina, koji bi išao sa Omišanima u gusare, globom od dvadeset i pet iperpera i trajnim izgonom.

Skradinski statut u čl. 128.³ kazni globom od dvadeset i četiri libre onoga, koji pođe u gusare.

Spljetski statut u knj. IV. čl. 97.⁴ kazni onoga, koji pođe u gusare, trajnim izgonom i konfiskacijom imutka, a ako se vrati u Spljet, ima mu se odrezati desua ruka. Tko kupi koju stvar

¹ „Item statuimus, quod nullus ciuis debeat ire in cursum, et si quis iuerit, sit forbanitus in perpetuum ab illo die, quo inceperit cursum facere; et si quis ciuium emerit a cursariis aliquid, perdat totum illud, quod emerit et deueniat in commune; et si quis emptorem manifesta-uerit, habeat quartam partem rerum emptorum.“

² Čl. 58. „Raguseus qui sine licentia d. comitis iuerit Dalmsium, soluat pro banno yperpera viginti quinque, que si soluere non poterit, perdat unum oculum. Si autem aliquis derobatus fuerit extra Ragusium a Dalmisionis, et amiserit in ipsa robaria a decem yperpera supra, possit ire Dalmsium pro recuperandis rebus ipsis antequam reddat Ragusium; verum tamen non possit ibi morari nisi per duos menses, nec iterum redire sine licentia d. comitis sub banno predicto. Qui autem cum eis iuerit in cursum, soluat dictam penam, et nunquam sit Raguseus.“

³ Čl. 128. „Item quicumque iuerit in cursum, et poterit probari, soluat XXIII libras medietas comiti, alia uero comuni.“

⁴ „Item statutum et ordinatum est, quod nullus ciuis uel forensis audeat uel presumat in ciuitate Spalati uel in suo districtu emere ab aliqua persona aliquas res, que fuerint derobate, uel acceptę per Almiscianos uel piratas, qui exercent cursum, nec illas exportare ad ciuitatem Spalati. Qui uero contrafecerit, soluat communi pro banno quinquaginta libras et res emptas perdat et ueniant in commune.“

Et si quis ciuis seu etiam habitator ciuitatis Spalati iret in cursum, sit in perpetuum exul de ciuitate predicta et omnia bona sua deueniant in commune et si in fortiam communis peruenerit, manus sibi dextra debeat amputari.“

otetu po gusarima, plaća pedeset libara globe i gubi kupljene stvari. — U čl. 98.¹ zabranjuje Splječanima pod globom od dvadeset i pet libara prodavati gusarima stvari, koje bi im mogle biti od koristi kod gusarstva.

Za sam zločin vrijedi i kod sva ova tri statuta ono, što rekoh za korčulanski statut. Kupovanje od gusara stvari, koje oni oteše, jest stvarno pogodovanje, dakle *delictum sui generis*, a prodavanje gusarima stvari, kao što je oružje, barke i t. d., koje bi im mogle poslužiti, jest pripomoć gusarstvu. Zanimljivo je, da se pogodovanje kazni strože negoli pripomoć, jer se drži pogibelnijim.

Kotorski statut u čl. 400.² traži za gusarstvo dopuštenje gradskoga poglavarstva. Tko ide u gusare bez toga dopuštenja, kazni se globom od pedeset iperpera. — U čl. 401.³ određuje, da Kotoranin, koji bude sa Omišanima išao u gusare, ima naknaditi gradu svu štetu, koju bude od gusara grad imao. Ne bude li imao odakle naknaditi štetu, kazni se trajnim izgonom.

Kako nam citirane odredbe dalmatinskih statuta dokazuju, već je samo četovanje, samo udruženje u gusarsku družinu dovršen zločin. Kotorski nam statut uz to kaže, da je gusarstvo bilo samo uvjetno protupravno i kažnjivo djelo, a to onda, ako nije gradsko poglavarstvo podijelilo ovlasti za nj. Na to nas upućuje i gore citirana odredba dubrovačkoga statuta u čl. 58., po kojoj je mogao Dubrovčanin ići u Omiš s dopuštanjem grada, pače i bez toga, ako mu je bilo oteto preko deset iperpera vrijednosti, da tako povratiti, razumije se, makar i silom svoje stvari. Toga je

¹ Čl. 98. „Item statutum et ordinatum est, quod nullus civis, vel habitator civitatis Spalati nendat arma, barehas, clavos, stuppam, septum, sarzas, anchoram, picem, nec aliquid aliud alicui cursaro, quod pertineat ad adiutorium cursi sub pena XXV librarum; et quilibet possit de hoc accusare et teneatur priuatus accusator et habeat medietatem banni.“

² Čl. 400. „Statuimus et ordinamus, quod nullus noster civis, vel habitator Cathari praesumat ire in cursu, aut pirata esse, et solnat Communi yperperos quinquaginta, salvo si habuerit licentiam Communitatis.“

³ Čl. 401. „Si quis nostrorum civium cum Dalmissinis in cursu ire praesumerit, et probari poterit, componat de suo proprio totum damnum, quod nostra Communitas tunc temporis habuerit a piratis, et si componere non poterit, nunquam poterit esse Catharinus, sed sit perpetuo handizatus.“

mnijenja i dr. Ivan Strohal¹, koji veli, da je grad davao svome sugrađaninu slobodne ruke, da zlo njemu nanesceno uzvrati zlom, koje može nanijeti makar kome građaninu povrediteljeva grada, i da sebi tako pribavi zadovoljštinu.

4. Izdaja.

Već je vrlo rano staro naše pravo uvidjelo pogibeljnost izdaje za sigurnost građana te je strogoj kaznenoj sankciji podvrglo ne samo dovršenu izdaju, nego i pokušaj njezin, pače i sama pripravna djela, učinjena u izdajničkoj namjeri.

Poljički statut u čl. 8.² kaže: tko kuša predati sam sebe i naše mjesto inom gospodinu nego što hoće ini plemeniti Poljičani, da se izrene van, da ne bude više Poljičanin, a njegov imutak da se uzme u općinu. — Riječ „pridava“ znači „kuša predati“³ ili „radi oko toga, da preda“ — jednom riječi: sadržaje u sebi dovršeno pokušajno djelo, ali je dalje od pripravnih čina.

Korčulanski statut u čl. 2.⁴ normira: Tko god se udruži s drugima u tu svrhu, da uzrade protiv časti načelnika i protiv dobrobiti grada i otokâ ili protiv nekih građana, ili da zapriječe vršenje pravde, kazni se, ako je kolovođa, smrću i gubitkom imutka, a ostali svaki globom od dvadeset i pet iperpera. Ne bude li imao odakle platiti, gubi desnu ruku. Tko god od njih pobjegne, trajno je izagnan i gubi imutak. — Udruženje u društvo, kome

¹ Dr. Ivan Strohal, *Pravna povijest dalmatinskih gradova*, dio I., str. 347.

² Čl. 8. „I tko bi se naša traditur našega mesta, rekući tko bi pridava sam sebe i misto naše inomu gospodinu nego oće ini plemeniti ljudi poličani, da se oda neviran gospodi našoj i mistu našem da se izrene van, a plemenščina negova u općinu poličku da se zaujeme, a on veće da ni poličanin.“

³ Tomo Matić, o. c., str. 13., prevodi također ovu riječ sa „auslieferu versuchen“.

⁴ Čl. 2. „Item statuimus quod ille, qui fecerit compagniam contra honorem comitis et contra salutem ciuitatis et insularum, uel contra aliquos ciues, uel quod nellent resistere et impedire, quod dominus comes non impleret iusticiam, uel racionem de aliquo malefacto uel maledicto per sacramentum uel promissionem aliquam firmitatis, et manifestum fuerit, uel probatum per duos ydoneos testes, ille, qui caput fuerit, perdat caput et omnia bona sua, et alii, qui fuerint in dicta compagnia, soluat unusquisque yperpera viginti quinque; et si quis non habuerit unde soluere, perdat manum dexteram; et si caput uel alii fugerint, sint in banno perpetuali et perdant omnia bona sua, et denentiant in commune.“

je svrha raditi protiv časti načelnika, dobrobiti grada ili otoka, oduprijeti se ili zapriječiti vršenje pravosuđa, već je dovršeno kažnjivo djelo izdaje po ovom najstarijem našem statutu. Tu je dokaz, da se vrlo rano shvatila pogibeljnost takovih udruženja, kad se kolovođe njihove kazne odrubljenjem glave.

Dubrovački statut u knj. VI. čl. 2.¹ određuje: Tko se zakletvom ili obećanjem udruži s drugima u svrhu nevjere, pa bude začetnik i kolovođa toga društva, kazni se smrću; ako pobjegne, izagnan je za uvijek i gubi cijeli svoj imutak. Onaj, koji se takovu društvu samo pridruži, kazni se globom od dvadeset i pet iperpera; ako tu globu ne može platiti, gubi desnu ruku. Pobjegne li, izagnan je za uvijek i gubi sav svoj imutak. — Zakon doduše ne govori o izdaji, ali se jasno razabire, da na nju misli, jer govori o „compagnia per sacramentum“, a to je udruženje zakletvom u svrhu izdaje.

Zadarski statut u knj. V. čl. 1.² kaže: Tko se usudi raspravljati, nalagati ili činiti urotu ili bunu, ili se sa drugima udružiti protiv načelnika ili njegove časti, protiv njegove kurije ili sudaca ili protiv drugoga koga, kazni se globom od pet stotina dinara, a ako globe ne uzmogne platiti, na doživotnu tamnicu. — Zadarski je statut spram korčulanskoga znatno proširio pojam izdaje, jer drži dovršenom izdajom već samo raspravljanje o uroti ili pobuni. To se jasno vidi i po zaključnim njegovim riječima, kada kaže, da će u doživotnoj tamnici žaliti zločine, na koje su pomišljali. Dašto, to pomišljanje mora biti izraženo bar riječima.

¹ Čl. 2. „Qui fecerit compagniam per sacramentum uel per promissionem, quod probari possit, si fuerit caput et auctor ipsius companie, moriatur; qui si fugerit, sit in banno perpetuo, et perdat omnia bona sua. Ille autem, qui ipsi companie per sacramentum uel per promissionem astringeretur, et non crit caput, perdat yperperos nigniti quinque: quos si soluere non poterit, perdat manum dextram; qui si aufugerit, sit in banno perpetuo, et perdat omnia bona.“

² „Affectantes iniquorum insidiis obuiare proposse formiter ordinamus, quod aliquis non audeat tractare, ordinare, seu facere coniurationem, seu conspirationem aut societatem aliquam contra Dominum Comitem, seu eius honorem, uel eius Curiam, et Iudices, uel aliquos alios modo aliquo, uel ingenio, quod si aliquis, uel aliqui contra hoc fecerint, siue per fidatiam, sine per sola uerba sine per sacramentum pro banno Comuni Iadrae libras quingentas denariorum Venetorum paruorum, pro qualibet uice. Et si soluere non possent capiantur in personam, et in perpetuum carcerem detrudantur deploraturi ibidem crimina quae facere praesumpserant.“

Spljetski statut u knj. IV. čl. 25.¹ kaže: Tko god se bude udruživao, rotio, bunio i dogovarao u tu svrhu, da se otimaju žene ili počinjaju druga zla djela, kazni se već radi samoga toga dogovaranja, roćenja i bunjenja globom od pedeset libara. Počini li mimo to još koje drugo kažnjivo djelo, kaznit će se kaznom, određenom u statutu za to djelo. — Riječi „ad faciendum et prestandum sacramentum inter se unus pro alio“ ne znače, da je ovim dogovorima bila posljednja svrha međusobna zakletva, nego je ta zakletva bila samo čvrsta spona, koja ih je vezala, da zajedničkim silama jedan uz drugoga i jedan za drugoga izvedu zlo djelo, radi kojega su se udružili. — U čl. 74.² određuje: Zarati li se Spljet, pak se koji građanin nađe nevjeran ili izdajnik te pomogne neprijatelju savjetom ili drugom pripomoći, gubi imutak, kuća mu se ima do temelja porušiti, a on

¹ „Item statutum et ordinatum est, quod cum dicatur, quod quidquam audaces faciunt conspiraciones, conuenticula et societates ad mala committenda, statutum et ordinatum est, quod quicumque fecerit societates, conspiraciones, conuenticiones et conuenticula ad faciendum et prestandum sacramentum inter se unus pro alio, aut ad capiendum mulieres, aut ad alia maleficia committenda; quod quilibet eorum puniatur pro sola tali conuenticula et coniuratione uel conspiratione in quinquaginta libris. Et si aliquod aliud maleficium committeret, puniatur de maleficio secundum penas contentas in presenti uolumine statutorum.“

Et de predictis rector, qui pro tempore fuerit in dicta ciuitate, possit inquirere, dum tamen non excedat in condemnando penas contentas in statuto.“

² Čl. 74. „Item statutum et ordinatum est, quod si ciuitas seu commune Spalati habuerit aliquam gueram cum extraneis et aliquis cinis Spalati inueniretur esse infidelis uel proditor, uel quod daret parti aduersę consilium, auxilium, uel fauorem, omnia bona sua deuoluantur et denentur in commune Spalati et domus eius diruatur a fundamento et in perpetuum sit exul et exbanitus a ciuitate Spalati; et si quo tempore peruenerit in forciam communis Spalati, amputetur sibi caput ita, quod moriatur.“

Et si aliquis tempore guerre et occasione guerre recederet de ciuitate Spalati et transferet se ad habitandum in aliam terram et requisitus fuerit per potestatem et rectorem dietę ciuitatis, quod in termino per ipsum potestatem et rectorem statuendo reuertatur ad habitandum ad ciuitatem Spalati et infra ipsum terminum no fuerit reuersus ad ciuitatem Spalati ad manutenendum gueram cum alijs ciuibus dietę ciuitatis, quod puniatur in centum libris et bona sua, que haberet in ciuitate Spalati et suo districtu, teneatur et sint obligata ad onera dietę ciuitatis: saluo, quod si recederet tempore pacis ad predictam penam nullatenus obligatur nec teneatur.“

trajno prognati; povrati li se, ima mu se odrubiti glava. Ode li za rata koji Splječanin iz grada, da se nastani drugdje, pa ga pozove gradska oblast, da se vrati kući i da se bori sa ostalim sugrađanima protiv neprijatelja, a on se ne vrati u određenom roku, kazni se globom od stotine libara i gubitkom imutka, koji on ima u Spljetu. Ne počinja ovoga delikta onaj, koji se još za mira odselio iz Spljeta. — U ovome članku nema spomena o pripravnim djelima za ovaj zločin, niti o dogovorima ili udruženjima u tu svrhu, jer ta djela sačinjavaju učin zločina po čl. 25., po kome se i kazne.

Trogirski statut u knj. II. čl. 25.¹ normira: Tko god što pothvati, da se izda Trogir, kaznit će se trajnim izgonom on, njegova žena i sinovi, a uz to i gubitkom imutka. Riječima „tractaverit aut ordinaverit“ obuhvaća statut svako pripravno djelo, koje smjera na izdaju. — Ovdje zakon ne steže kazan na krivca samoga, nego je proteže i na ženu njegovu i sinove, da bi se time zametnuo trag izdajici u njegovu rodu, jer se boji, da ne bi i oni pošli tragom krivčevim. Ovo je čista preventivna mjera, koja pogađa i one, koji nijesu ni krivi ni dužni.

Sibenski statut u knj. VI. čl. 29.² kazni smrću i gubitkom imutka onoga, koji bi hotio izdati grad. Zakon riječju „voluerit“ ne misli samu volju, htjenje, unutrašnji događaj, nego traži, da se ta volja oživotvorila u izvanjskom djelu, dakle bar u pripravnom kojem činu.

Skradinski statut u čl. 49.³ određuje: Dogodi li se, da naš grad bude zapleten u rat, pa se nađe koji nevjerni građanin, koji bi pomogao neprijatelju savjetom, pripomoćju ili odavanjem protivniku tajnâ grada, kazni se trajnim izgonom i gubitkom imutka, a dom

¹ Čl. 25. „Iubemus quod si quis tractauerit, aut ordinauerit prodere Ciuit. Trag., ipse, uxor, et filii eius de Trag. sint in perpetuo forbaniti, et bona proditorum uel proditarum ueniant in commune Trag.“

² Čl. 29. „Si qua persona uoluerit prodicionem facere contra Ciuitatem, uel districtum, et notorium fuerit: puniatur personaliter, et condemnatur taliter ut moriatur. Et omnia sua bona applicentur Comuni Sibenici.“

³ Čl. 49. „Statuimus quod si nostra ciuitas habuerit manifestam guerram, quod absit, cum aliqua ciuitate, terra sine persona, et aliquis ciuis inuentus fuerit infidelis, dando consilium et auxilium aduerse parti uel secreta ciuitatis nostris aduersariis intimando, omnia bona sua ad nostrum commune detrahantur, et domus eiusdem destruaturs et ipse sit in bannum perpetuum nostre ciuitatis omnibus diebus uite sue.“

mu se ima razoriti. — Ovdje govori zakon i o ratu Šibenika sa jednom osobom. Tu se bez sumnje misli na rat s onim čovjekom, kome je njegov grad dopustio, da nanese mu zlo po Šibenčaninu vrati zlom ma na kojem god Šibenčaninu, da bi sebi tako naknadio štetu i pribavio zadovoljštinu¹.

Kotorski statut u čl. 398.² kazni onoga, koji se pokaže izdajicom domovine ili dođe s neprijateljskom vojskom da se bori protiv domovine, kao neprijatelja domovine vječnim izgonom i gubitkom imutka, a kuća mu se ima razoriti do temelja. Svako djelo, po kojem se vidi, da mu je nakana, odnosno svrha, izdati domovinu, pa bilo i najudaljenije, već je dovršen zločin; dolazak sa neprijateljskom vojskom, da se bori protiv domovine, samo je primjerice naveden kao jedan od načina izdaje.

Creski statut u čl. 284.³ kazni odrubljenjem glave svakoga, koji uzradi protiv časti i dobra mletačke vlade, a njegov imutak pripada općini. Na početku članka izriječno kaže statut, zašto tako strogo kazni svako djelo protiv mletačke Sinjorije, a to jest, da ta kazna bude drugima primjerom, da tako ne rade. — U čl. 285.⁴ govori o onima, koji govore protiv časti i dobra mletačke vlade, i kazni ih odsječenjem jezika tako nisko, koliko se samo može, i izgonom na dvije godine. — Po marginalnoj rubrici se razbire najbolje, da je ovdje verbalan delikat.

¹ Vidi gore kotorski statut kod gusarstva. Vidi dr. Ivan Strohal, o. e., str. 347., koji po Luciju opisuje postupak, kojim bi magistrat ovlastio povrijeđenoga, da uz pomoć drugih sugrađana nastoji sebi pribaviti zadovoljštinu plijenjenjem robe makar kojega građanina povrediteljeva grada ili zarobljenjem makar koga građanina iz toga grada.

² Čl. 398. „Si quis civium proditor suae patriae apparuerit manifeste, vel cum exercitu super patriam pugnandam venerit, sit inimicus totius civitatis, et domus eius funditus destruat, et omnia alia bona sua à populo civitatis dissipentur ex toto, et sit in perpetuo bandizatus.“

³ Čl. 284. „Acheioche la pena de costoro ai altri passi in esempio. Commandemo quelli, che tratta, contro l'honor, e bon Stado della nostra Serenissima Dogal Signoria de Venesia virilmente, et ogni indusia messa da parte esser decapità, e sò beni incontimente esser messi in Comun.“

⁴ Čl. 285. „De quelli, che parla contra l'honor, e Stado dela nostra Dogal Signoria de Venesia. Ancora statimo, e ordinemo, che se algun, alguna cosa pressumerà contra l'honor e Stado della nostra Serenissima Signoria de Venesia, a quello lingua in quanta mazor quantitate se porà far, sia detruncada, e do anni continui de tutta l'Isola sia abandizao.“

Budvanski statut u čl. 182.¹ kazni odrubljenjem glave i gutnikom imutka svakoga izdajicu Budve. Pobjegne li, izagnan je za uvijek.

5. Krađa.

Poljički statut u čl. 26.² dopušta svakomu Poljičaninu, da slobodno ubije tata, ako ga nađe gdje krade na njegovu imanju ili na imanju kojega god drugoga Poljičanina. — U čl. 37. d)³ dopušta tako isto ozlediti, odnosno usmrtiti tata, zatečena u krađi na imanju, pri kući, pri živini, pri žitu, vinogradu ili inom voću, jer se i onako ima objesiti tat, uhvaćen u krađi.

Zakon rabi u čl. 26. riječ „kredučí“, a u čl. 37. d) „a tko bi ga kreo“; po tom se vidi, da se tu ne misli na dovršenu krađu, nego na pokušanu. Da je riječju „kredučí“ zakon mislio pokušanu krađu, vidi se i odatle, što joj dodaje „ali vodeći“, a tom riječju razumijeva odnošenje ili odvođenje⁴ ukradene stvari, dakle dovršenu krađu.

*Statut lige kotara ninskoga*⁵ kazni onoga, koji je u krađi uhvaćen, a da i nije ništa ukrao, globom od 100 libara i ima naći poruka, da više ne će krasti. Ovdje se jasno vidi, da se misli na pokušanu krađu, radi koje se kao za dovršen pokušajni zločin određuje navedena kazna, a uz to i jamstvo, da će se u buduće kaniti krade.

¹ Čl. 182. „Ordinemo, che se alcuna persona si trovasse infedele della nostra città, tutti li suoi beni vadino in commun, et al traditor li sia tagliata la testa; et se fugisse di fori della terra, sia sempre mai bandito della nostra terra.“

² Čl. 26. „... ili tko bi naša lupeža pri svom imanju ili pri koga koli poličanina imanju, tko koli ubi lupeža, kredučí ali vodeći, da ga Polica sva plate.“

³ „I jošće ako bi tko učinio krv mrtvu ili živu pri svom imanju ali pri kući, a tko bi ga kreo, i tomu e tajer zakon; ili pri živini ili indí, li taki e zakon. Ali pri žitu ali pri vinogradu, ali inom voću, li takier zakon, da ga Polica plaćaju; ere li svakojako ako bi se lupež uhitio u krei, ima se obisiti, kako e posli pisano od lupeštva.“

⁴ Tomo Matić, o. c., str. 18. prevodi riječ „vodeći“: „Wegschaffen des Gestohlenen“, a Mažuranić, o. c., str. 532.: „kad vodi ukradenu stvar“.

⁵ „Ako bi koi brat zaviknuja, ali se u zvono udrilo, da su lupeži u selu, ima svaki poteći za lupežom, i ako bi se moglo uhititi, ali u jednu kuću sar, nati (sagnati), za poznati koi e po imenu, i ako bi se pozna, na Ligi mu ima pravda biti, i da nišće nie ukrao a u kradji je ufaćen; budi kaštigan L. 100; da se za nj ufati koi poruke, da već ne će krasti; a koi ne bi pošá niti se skoćia za lupežom, budi podložan pod zlo a da zna, i kaštigan kao i lupež; zašto se to zovu di-onici s lupežom.“

Šibenski statut u knj. VI. čl. 49.¹ kazni batinanjem i žigosanjem onoga, koji bude zatečen noću u tuđoj kući, došavši u nju, da krađe. Bude li uhvaćen po drugi put s istoga razloga, gubi desno oko. U čl. 50.² kazni gubitkom desnoga oka odmah prvi put onoga, koji se nađe, da provaljuje u tuđu kuću krađe radi, a ako uz to što ukrade, kazni se povrh toga, radi same krađe, kaznom određenom u statutu za tu krađu. — Prema tome u oba slučaja imamo dovršenu pokušajnu krađu kao posebno kažnjivo djelo, uz koje se dovršena krađa kazni napose. Pokušaj izražen je u čl. 49. riječima „et fuerit praesumptio aliqua, quod pro faciendum furtum intrauerit“, a u čl. 50. riječima „quod praedicta commiserit causa furti“.

Kotorski statut u čl. 108.³ kaže: Nađe li se koji stražar, koje bilo vrste, koji bi išao krasti, kaznit će se gubitkom desne ruke, a ukrade li što god, kaznit će se uz to kaznom određenom u statutu za tu krađu. — Zakon u ovom članku uspoređuje pokušaj krađe dovršenoj krađi, a to na dva mjesta precizno izriče riječima „iuerit ad furandum, siue furatus fuerit aliquid“ i riječima „tunc uel postea uelle furari siue furtum fecisse“. Po riječima „iuerit ad furandum“ vidi se, da su kažnjivi i oni pripravnici čini, u kojima još nema pokušaja, a nema sumnje, da se i riječi „uele furari“ imadu tako tumačiti, da nije kažnjiva već sama volja krasti, nego da se ta volja mora u vanjskom djelu pokazati.

¹ Čl. 49. „Item statuimus, quod si aliquis inuentus fuerit in domo alicuius in nocte malo modo, et fuerit praesumptio aliqua Domino Comiti et Curiae quod pro faciendum furtum intrauerit in domum ipsam: frustetur et bulletur. Et si pro eadem causa fuerit iterum deprehensus, et Domino Comiti et Curiae uidebitur quod pro eadem causa frustatus fuerit et bullatus, oculus dextrum perdat.“

² Čl. 50. „Item volumus, quod si quis domum alterius frangendo uel cauando, uel rumpeo inuentus fuerit, perdat oculum dextrum. Et si aliquam rem de domo abstulerit puniatur secundum formam Statutorum Communis Sibenici pro quantitate delicti. Intelligendo quod praedicta commiserit causa furti.“

³ Čl. 108. „Statuimus, et ordinamus nos Communitas Cathari, ad sonum campanae more solito congregati in sala palatij Communis, quod si quis custos cuiuscunque conditionis sit, iuerit ad furandum, siue furatus fuerit aliquid, et inuentus fuerit illo tunc, uel postea nelle furari, siue furtum fecisse, aut commisisse, aut fuerit probatum per testes idoneos, incidatur ei uel eis manus dextera, et subiaceant pene in Statuto de furtis contentae scripto inter haec volumina Statutorum.“

Paški statut u dodacima str. 112.¹ kaže: Nađe li se tko noću u tuđoj kući, u koju je došao, da krađe, ima se za prvi put žigosati; nađe li se drugi put nakon što je žigosan, ima se nanovo žigosati i batinati, a ako je uz to što ukrao, kazni se radi te krađe po ovom statutu. Zatim na istoj strani² određuje: Onaj, koji provali u tuđu kuću u Pagu, hoteći što ukrasti, kazni se gubitkom oka. Provali li u tuđu kuću u kotaru paškom u istu svrhu, ima se žigosati i batinama tjerati po svem teritoriju paškom. Ako uz to još nešto ukrade u kući, kazni se radi te krađe prema vrijednosti ukradene stvari, kao da je krao po drugi put. — Dovršenje provalne krađe drži zakon novim deliktom, jer je pokušajna krađa već sama za se dovršen delikt, pa se zato i kazni izvedena krađa kao krađa ponovna, a to zakon izražava riječima „quam si secunda vice furasset“. Tu imamo dakle po shvaćanja zakona kod istoga kažnjivoga djela dva delikta, počinjena jedan nakon drugoga, sa dvije kazne, i to drugu kaznu radi pripadništva.

¹ Additiones, str. 112. „De illo, qui repertus fuerit in domo alicuius in Pago de nocte et fuerit in conscientia Dom. Comititis, quod pro furto intraverit.

Ordinando statumus; si aliquis in domo alicuius in Pago de nocte repertus fuerit, sit in conscientia Domini Comititis si pro furto faciendo domum ipsam intraverit; quod si uerum fuerit, bulletur; et si eadem de causa secunda vice deprehensus fuerit, et Domino Comiti constiterit talem deprehensum ipsa de causa bullatum fuisse, iterum bulletur et frustetur; et si aliquid de domo tulerit, pro valore puniatur in personam iuxta leges antedictas.“

² Str. 112. „De fure qui inuentus fuerit domum alterius fodiens uel frangens tam in Pago quam in eius districtu.

Generaliter volumus observari; quod si quis uolendo furtum committere tantae audaciae et temeritatis existerit, quod inuentus sit fodiens, uel frangens, siue cum grimaldelis, aut similibus praeter voluntatem quoquomodo aperiens domum in terra Pagi malo modo uolendo committere furtum, oculum perdat. Si uero in uillis, uineis, aut possessionibus ubicumque existentibus in districtu Pagi fregerit, aut foderit, aut malo modo uolendo committere furtum aperierit domum ut supra, frustetur, et bulletur per totam terram Pagi iuxta consuetudinem. Et si de domo ut supra fracta aut malo modo aperta aliquid subtraxerit, tunc puniatur secundum ualorem rei, tanquam si secunda uice furasset et in statutis praesentibus habeatur.“

6. Krivtvorenje novca.

Dubrovački statut u knj. VIII. čl. 84.¹ kaže: Neka se nitko ne usudi patvarati niti dati patvarati novae dubrovački. Bude li patvarao novae istoga kvaliteta, kakav je dubrovački, kazni se globom od 95 iperpera; bude li tko patvarao novae gorega kvaliteta, kazni se smrću na lomači. Tko bude krivotvorio pravi novae, t. j. davao mu oblik novca veće vrijednosti, kazni se gubitkom desne ruke. — Ja mislim, da zakon u prvom dijelu ovoga članka govori o patvaranju novca, t. j. o pravljenju krivoga novca, riječima „facere seu fieri facere“, u drugom dijelu o krivotvorenju pravoga novca riječju „contrafacere“. Inače se ne da shvatiti, zašto u prvom slučaju kazni krivca, ako je patvarao gori novae, kaznom smrti, a u drugom slučaju samo gubitkom desne ruke. Da je ovo moje shvaćanje ispravno, vidi se i po tom, što u prvom slučaju govori zakon o pravljenju sličnoga novca, a u drugom govori samo o krivotvorenju novca. Da je i pokušaj kažnjiv kaznom dovršenoga zločina, slijedi iz riječi zakona „presumat“, o kojoj smo već govorili.

Šibenski statut u knj. VI. čl. 28.² kazni smrću na lomači svakoga, koji kuša krivotvoriti sam ili po drugome novae u Šibeniku ili njegovu kotaru.

¹ Cl. 84. „Item statuimus et ordinamus: quod nulla persona cuiuscunque condicionis audeat uel presumat, modo aliquo uel ingenio, per se nel per alium, in ciuitate Ragusii et suo districtu seu alibi, facere seu fieri facere aliquam monetam similem, seu in illo conio seu lige, que est illa que fit in Ragusio per comune, sub pena de yperperis VC pro quolibet contrafaciente et qualibet uice, quamuis esset ita bona, sicut est illa que fit in Ragusio. Et quilibet possit accusare contrafacientem, et habeat medietatem pene, si per ejus accusam veritas poterit reperiri. Et quicumque frandauerit, seu falsificauerit, seu fecerit uel fieri fecerit similem monetam et peioris argenti, comburetur ita quod moriatur. Et si accusator inde fuerit, habeat de auere comunis yperperos C, si per ejus accusam ueritas poterit reperiri. Et quicumque contrafecerit de dicta moneta, uel alio quecunque modo de ipsa acceperit, amputetur sibi manus dextra, ita quod a brachio penitus separetur. Et quicumque trabocauerit de dicta moneta usque in L, soluat communi yperpera X. Et si trabucauerit a L yperperis supra, perdat manum.“

² Cl. 28. „Igne cremari praecipimus, et comburi quamlibet personam praesumentem monetam aliquam a falsare, uel facere a falsari, aut falsari mandantem modo quocunque in Ciuitate Sibenici eiusque districtu.“

7. Poremećenje međaša.

Skradinski statut u čl. 41.¹ kazni onoga, koji izvadi međaš tuđega polja, infamijom i osim toga globom od pet libara. Ovdje se misli samo na dovršen delikat. U narednom čl. 42.² određuje istu kazan i za pokušaj iskapanja tuđe zemlje na obali rijeke.

8. Palež.

Palež je još i danas u našega naroda vanredno pogibeljan zločin, jer je dosta kuća drvenih i slamom pokrivenih, a uz kuće su stogovi sijena i slame. Još u daleko većoj mjeri bio je palež pogibeljan u staro doba, jer bijaše veća pogibelj raširenja požara i uništenja cijeloga mjesta. Zato je i kaznilo staro naše pravo već pokušani palež kaznom određenom za dovršeni zločin.

Vinodolski statut normira u čl. 62.³: Tko položi oganj u kuću, klijet ili osik, to jest ograđeno mjesto za marvu, u namjeri, da načini požar, kazni se globom od sto libara. Ako nema odakle da plati, kazni se arbitrarnom kaznom slobode. Učini li to djelo po drugi put, kazni se doživotnom kaznom slobode⁴. — Budući da je palež dovršen po prirodi stvari i običnom shvaćanju istom onda, kad požar bukne, a samo položenje vatre, od kojega ne mora buknuti požar, jest pokušaj, i to pokušaj dovršen, to ovdje vinodolski zakon ispodređuje dovršen pokušaj dovršenomu zločinu. Drugim riječima: ovdje je povukao zakon dovršenje zločina naprijed u sferu dovršenoga pokušaja.

¹ Čl. 41. „Item si quis malo ingenio extraxerit metam de alicuius agro, efficiatur infamis, et scribatur in libro infamis qui est comunis, et pro pena soluat V libras denariorum paruorum, cuius pene medietas sit comunis, et altera iniuriam pacienti.“

² Čl. 42. „Item similem penam paciatur, quicumque presumpserit fodere ripam terre alicuius persone, et in super damnum componet.“

³ „Jošće, ako bi ki položil v kušću oganj, ili v hram, vola v čiji osik: za požganje za prvo ostani v osud dvoru 100 libar, te škodu platiti onomu, komu ju učini; vola budi osuen na život, ako nima od kud platiti. I ako to vešće učini: osudi se na život i na smrt.“

⁴ Mažuranić, o. e., str. 495. kaže: „Budi osujen na život“ ja-mačno znači kazan tamnice do volje kneževu. „Na život i smrt“ bila bi tamnica do smrti bez pomilovanja.

Spljetski statut u knj. IV. čl. 35.¹ kaže: Tko hotice i zlobno podmetne vatru u tuđoj kući s namjerom, da ta kuća izgori, kazni se smrću na lomači. — U spljetskom statutu vrijedi za palež ono, što rekoh o vinodolskom zakonu. Samo mi valja upozoriti, da spljetski statut izrijekom ističe zahtjev doložnosti riječima „studiose et malo animo“, dok se kod vinodolskoga zakona mora na zahtjev doložnosti zaključivati po riječima: „ki bi položil ogan v požganje“, a to znači, kako rekoh: tko podmetne vatru u namjeri, da učini požar.

Trogirski statut u knj. II. čl. 22.² kaže: Tko zlobno u čiju kuću podmetne vatru, kazni se smrću na lomači i gubitkom imutka.

Šibenski statut u knj. VI. čl. 71. ima istu odredbu. Riječima „malo ingenio“ razumijeva se doložno, jer zakon osim dolusa, zle nakane, ne traži još daljnega rekvizita kakove posebne zlobe.

Skradinski statut u čl. 57.³ kazni globom od dvadeset libara onoga, koji zlobno podmetne vatru na tuđem polju; ne može li globe platiti, kazni se arbitrarnom kaznom. U čl. 58.⁴ normira: Tko god zlobno podmetne vatru u tuđe kuće, kazni se smrću na lomači, a od njegova imutka ima se najprije naknaditi šteta, pa se ono, što ostane, dijeli na dvije polovine, jednu dobiva općina, a druga onaj, kome je učinjena nepravda.

¹ Čl. 35. „Item statutum est, quod si quis studiosse et malo animo miserit ignem in aliquo domo, causa ipsam domum comburendi in ciuitate Spalati, uel in burgo diete ciuitatis, igne comburatur, ita quod moriatur.“

² Čl. 22. „Praecipimus quod si aliqua persona, malo ingenio, ignem posuerit in alienam domum, tam Ciu. quam burgi, in igne comburatur, et medietas omnium honorum suorum deueniat in illum, qui damnnum passus est, quae medietas si plus ualeret quam esset damnnum, id plus deueniat in Commune.“

³ Čl. 57. „Statuimus, quod quicumque malo zelo ponit ignem in alicuis blavis, soluat pro pena XX libras denariorum paruorum, una pars comuni, alia comiti, tertia iniuria patienti, et insuper dapnum componat. Si uero non habuerit unde soluat, puniatur de persona ad arbitrium comitis et iudicium.“

⁴ Čl. 58. „Item quod quicumque malo ingenio ignem miserit in alienas domos tam ciuitatis quam burgi, igne comburatur, et de bonis suis totum dampnum componat, et de residuis bonis commune medietatem percipiat, alia uero medietas sit, cui iniuria facta fuerit.“

9. Povreda kućnoga mira.

Staro hrvatsko pravo, kako ćemo vidjeti, bolje i izdašnije štiti svinjnu kućnoga praga negoli naš kazneni zakon. Po našem je kaznenom zakonu kriv zločinu smetanja kućnoga mira onaj, koji s oružanom rukom usrne u čiju kuću ili prebivalište ter nanese silu budi osobi njegovoj, budi ukućanima njegovim ili imutku mu. Naše staro pravo zabranjuje i kazni već sami dolazak u tuđu kuću protiv volje gospodareve, a da ne traži niti usruća s oružanom rukom niti namjere, da se kome ili čemu u kući nanese sila. Moderno zakonodavstvo vraća se natrag na staro ispravno shvaćanje, pa kazni već svaki samovoljni boravak u tuđoj kući protiv volje ovlaštenika¹.

Korčulanski statut u čl. 59.² kazni globom od šest iperpera svakoga, koji protiv volje gospodareve uđe u tuđu kuću. U samoj se definiciji delikta ne traži rekvizit, da ulazak mora biti protiv volje gospodareve; ali se to vidi po daljoj odredbi, da polovina globe pripada onome, kome je nasilje naneseno. Ne ukida se kažnjivost toga radi, što kasnije pristane gospodar kuće, nego samo gubi onda gospodar kuće svoju polovinu globe. Budući da je boravak u kući protiv volje gospodareve zločin dovršen po samoj prirodi stvari, to se ulazak u kuću ima držati pokušajnim zločinom.

Spljetski statut u knj. IV. čl. 36.³ normira: Tko protiv volje gospodareve uđe u tuđu kuću, bila ta kuća gospodarevo vlasništvo ili najmljena, kazni se već za sam ulazak danju globom od deset

¹ Derenčinova osnova §. 171., njem. k. z. §§. 123. i 124.

² Čl. 59. „Item statuimus et ordinamus, quod nullus homo neque femina sit ausus, uel ausa intrare in aliquam domum: et si intrauerit, perdat yperpera sex, quorum medietas sit communis, et alia illius, cui uiolencia facta est; et si ille concordauerit, perdat partem suam, si probatum fuerit per idoneos testes, uel per publicam famam erit manifestum.“

³ Čl. 36. „Item statutum et ordinatum est, quod si quis intrauerit domum alienam, propriam uel conductam, contra uoluntatem habitatoris: si de die, pro solo introitu condemnatur in decem libris et si de nocte, duplicetur pena.

Si quis hostium fregerit domus alienius per uiolenciam, si de die, condemnatur in XX-ti libris et si de nocte, etiam duplicetur pena.

Si uero maleficium perpetraret in dicta domo, puniatur etiam in maleficio secundum penas, contentas in presenti uolumine statutorum.“

libara, a za ulazak noću dvostrukom globom. Provali li neprijatelj silom u kuću svoga protivnika, kazni se globom od dvadeset libara, ako to učini danju, a dvostrukom globom, ako to učini noću. Počini li kakav delikat u toj kući, kazni se radi toga delikta napose kaznom, određenom u statutu.

U ovom se statutu izrijeком traži kriterij protivljenja gospodareva. Da se ne bi mislilo, da se gospodarom kuće razumijeva samo vlasnik njezin, govori zakon i o gospodaru najmljene kuće, te ga uspoređuje vlasniku, kada stanuje u svojoj kući. Prema tome počinja ovaj delikat i sam vlasnik kuće, koji protiv volje iznajmiteljeve uđe u vlastitu svoju iznajmljenu kuću ili stan. Druga alineja govori o silovitoj provali u tuđu kuću ili stan, a treća o slučaju, da provalitelj počini u toj kući kakav delikat, radi kojega se čina ima napose kazniti prema ustanovama statuta.

Hvarski statut u knj. III. čl. 29.¹ zabranjuje usrt u tuđu kuću ili stan uz globu od pet libara, a ako počinitelac u kući uvrijedi gospodara, plaća globu dvostruku od one, koja je u statutu za tu uvredu određena. — *Hvarski statut* traži za učin ovoga delikta usrt, dakle silovit dolazak, te ne kazni jednostavnoga ulaska u tuđu kuću protiv volje gospodareve. Uvredu gospodara, jer se dogodila u njegovoj kući, smatra kvalificiranim deliktom i kazni je dvostrukom redovnom kaznom.

Šibenski statut, reformacija od 16. maja 1385. čl. 32.² normira: Tko usrne u tuđu kuću u namjeri, da koga izlema, kazni se arbitrarnom kaznom. Šibenski statut ide još dalje od hvarskoga, t. j. on još više sužuje pojam ovoga delikta, jer traži osim silovitoga usrta još i namjeru, da nekoga u kući izbije.

Senjski statut u čl. 62.³ kazni onoga, koji silom usrne u tuđu kuću, globom od dvadeset i četiri libre.

¹ Čl. 29. „Uolumus, quod quaelibet persona, quae faceret assaltum alicui ad domum suae habitationis, ille qui assaltum fecerit, soluat pro damno libras quinque paruorum communi; et si ei fecerit aliquam iniuriam, soluat duplum eius, quod continetur in statuto.“

² Čl. 32. „Item captum et reformatum fuit per maiorem partem dicti Consilii generalis. Quod de caetero si quis fuerit tantae audaciae et temeritatis, quod uadat ad domum alicuius impetuose causa nerberandi aliquam personam, quod talis debeat puniri arbitrio Curiae maioris, quae tunc erit, siue in eundem exbaniendo, seu carcerando, uel in pecunia multando semper inspecta qualitate personae.“

³ Čl. 62. „Item statuerunt, quod qui intrauerit uiolenter in domum alienam, cadat ad penam librarum nigtintiquatuor.“

Paški statut u dodatku str. 117.¹ dopušta kuće gospodaru i članovima njegove porodice, da mogu slobodno ozlediti, pače i ubiti onoga, koji noću u zloj nakani uđe u njihov dom, išla ta njegova nakana na krađu, bludnost ili koji drugi delikat. Prema tome dopušta paški statut nužnu obranu samo protiv onoga, koji noću u rečenoj zloj nakani uđe u tuđu kuću.

Lastovski statut u čl. 42.² određuje: tko god uđe silom u tuđu kuću s namjerom, da u njoj koga izbije ili radi bludosti, kazni se globom od tri iperpera. Lastovski je statut suzio pojam ovoga delikta prema paškomu samo toliko, što mora namjera počiniteljeva ići na bludnost ili na to, da izbije koga, nipošto pak na drugi koji delikat.

10. Razbojstvo.

Mažuranić³ uzima za ovaj delikat riječ „grabež“, jer da razbojstvo odgovara po svojem izvornom tumačenju više najtežoj vrsti silovita otimanja, našem današnjem umorstvu i razbojnom ubijstvu, ili onome, što naši latinski izvori nazivaju „latrocinium“, a „grabež“ lakšim vrstama silovitoga otimanja ili onome, što latinski naši izvori nazivaju „praedocinium“. Ja sam uzео za ovaj delikat riječ razbojstvo, jer ovu riječ rabi već naš vinodolski zakon, a rabe ju i drugi hrvatski pisani statuti, jer u stara vremena, kako dobro opaža Mažuranić, nije stalna granica između razbojstva, grabeža i krađe, a i jer danas razbojstvo obuhvaća svako silovito otimanje. Budući da su već naši stari vrlo rano uvidjeli pogibeljnost silovitoga otimanja i napadaja na ljude,

¹ Str. 117. „De intrantibus domum alicuius cuius malo modo de nocte.

Lege praesenti duximus ordinandum; quod si quis cuiuscumque conditionis existat, malo modo intrasset de nocte in domo alicuius cuius Pagi, uel cum animo faciendi furtum, fornicationem, uel committendi aliquod delictum, et fuisset uulneratus uel mortuus per Dominum, uel quemcumque alium familiae suae, constando in conscientia et mente Domini Comitis habito prius consilio cum iudicibus, quod in domo dicti Domini homo idem uulneratus uel interfectus fuerit, ille talis percuteus absoluitur, nec paenam aut banum aliquod patiatur.“

² Čl. 42. „Statuimo et ordinemo che se alcuna persona intrasse in casa da altri per forza, batterla o far vergogna in casa sua: quella persona che fara così debbia pagare perperi tre, ueramente se lo ditto patron della casa mostrasse doi idonei testimoni, che siano tocadi per le orecchia a testimoniar.“

³ Mažuranić, o. e., str. 324. i sl.

osobito na putovima i cestama, zbog česa je vladala nesigurnost putnika i robe, kaznili su strogo već sam pokušajni ovaj delikat.

Vimodolski statut u čl. 71.¹ dopušta ubiti razbojnika noću, koga vlasnik nađe da mu štetu čini, pa ga ne može živa uhvatiti. Dopušta dakle nužnu obranu protiv pokušana razbojstva sve do onoga časa, dok nije dovršeno, a to se jasno vidi po riječima zakona „mne škodu činešć“.

Ovdje nije riječ o razbojniku u pravom smislu njenu², kako se razabire po samom kontekstu, nego o provalnom tatu, kojega naziva zakon razbojnikom, jer razbija vrata i druge zapreke, da se domogne tuđe stvari.

Poljički statut u čl. 29.³ dopušta ubiti Poljičanina zatečena u razbojstvu, te zabranjuje svakomu prijetiti se onome, koji je razbojnika u pravednoj obrani ubio, s onom kaznom, koja bi bila stigla razbojnika, da nije usmrćen. — U čl. 41. a)⁴ kazni onoga, koji bi koga na putu ili drugdje silom napao ili orobio ili bi ga iz zasjede napao, a da se nije nalazio u pravednoj obrani, globom od 100 libara. Ako bi ga napadač pri tom udario ili ranio, kazni se za taj delikat napose kazuom, normiranom u statutu; ako ga ubije, plaća dvije vražde kao što i ašašin. — *Matić*⁵ kaže, da riječ „razbijati“ u poljičkom statutu znači „silom napasti“, što se vidi i po čl. 110., koji veli „ako bi tko razbijao i silova žensku glavu“, gdje se jasno vidi, da „razbijati“ znači „silom napasti“, jer se tu ne može misliti na silovito otimanje. No ovdje se misli na siloviti napadaj u svrhu otimanja,

¹ Čl. 71. „Jošće, ako razbojnika zvrhu moe škodi naidu v nošći, to est mne škodu činešć, ter nega živa ne mogu jeti, vola da ga ne znam, da bim vidil od česa se tužiti, a nega ubiju; u niednoj riči nimam se osuditi, ni suprotiv ne mozi nigdore mne poiti, vola priti.“

² Mažuranić, o. e., str. 335.

³ Čl. 29. „I primiše poličani meu sobom, ako bi poličanin učinio ko robstvo, kako e pria pisano, ter ga tko uhitio ali ubio poličanin, da toi čine sva Polica, a tko bi pritio onomu poličaninu za n, da e on pod onim po-čim e i oni, ki e kriv i onolikoe da se ima od nega učiniti, kako i od onoga.“

⁴ Čl. 41. a) „Ako li bi tko koga razbijao ili derao na putu vola indi, ali mu zaseo, ne budući mu kriv, dužan e osudom libar 100, po strani, a drugu po općini poličkoj; a da se prvo ima vratiti, ča mu e vazeto od blaga. Nu li bi ga udrio ali obranio, to mu e zakon rečeni zgora; ako li bi ga ubio na misti, dužan e dvi vraždi, kako e zgora pria pisano od šašinstva.“

⁵ *Tomo Matić*, o. e., str. 20., prim. 2.

pa silovit napadaj sačinjava pokušajni delikat, a orobljenje, t. j. silovito oduzeće stvara dovršen delikat. Tako je isto pokušajni delikat napadaj iz zasjede sa istom svrhom. Da se radi o napadaju za otimanje, vidi se osim po riječi „derao“ još i po stavku, da je krivac najprije dužan vratiti ono, što je oteo.

Po čl. 41. b)¹ nema se kazniti napadnuti, ako bi se sa razbojnikom uhvatio u koštac, pa bi ga razbojnik svladao i bacio na zemlju, a on bi ga na sebi ranio ili ubio.

Kastavski statut u čl. 11.² određuje, da se ima kazniti smrtnom kaznom tko silom otima na slobodnoj cesti. Da ovdje riječju „razbil“ razumijeva zakon silovit napadaj za otimanje, vidi se i odatle, što krađu na cesti spominje odmah poslije toga i kazni je globom od 100 libara.

Veprinački statut u čl. 13.³ kazni to djelo globom od 50 libara.

Trsatki statut u čl. 30.⁴ kazni to djelo globom od 50 libara. Nakon ove odredbe tumači riječ „razbil“ time, što navodi, što li sve može biti razbijanje: razbija se cesta na taj način, da se na cesti na drugoga naskoči, da mu se odijelo rastrga, da ga se izbije ili rani, ili da mu se na koji god način nanese sila. — U čl. 43.⁵ dopušta u pravednoj obrani usmrtni onoga, koga se nađe noću na putu, na vratima ili na dvorištu da ima svrhu razbijanja. Zakon izriječno veli, „da je dobro ubijen“, a to znači: pravo mu je, da je ubijen!

Mošćenički statut ima odredbu od god. 1590.⁶, koja posve odgovara članku 30. trsatškoga statuta.

¹ Čl. 41. b) „Ako li bi ovi sebe braneći ter ča učinio na sebi, toi plaćaju Polica, kako e i prvo rečeno.“

² Čl. 11. „Ki bi cestu slobodnu razbil, gre mu za život. Ako bi kral na ceste, plaća libar sto.“

³ Čl. 13. „Ki bi cesti razbijal, zapada 50 libar i ča pravda najde.“ Vidi: Rudolf Strohal, Mjesečnik, god. 1910. II., str. 904.

⁴ Čl. 30. „Ako bi cestu ili put razbil: plati pene libar 50; ranil, zbulal, naskočil, rastrgnul, i s kim tim načinom silu učinil.“

⁵ Čl. 43. „Ako bi ki došal na put u noći ili na vrateh, ili na dvoru, tere bi ga ki ubil: da je dobro ubijen; i ako bi se došal tužiti, da plati libar 100.“

⁶ 1590. „Ki bi razbil puti publichi, illi occiti, pada pena L. 50: ké peni polowizza se pristogi Gospode, a polowizza suppanom.“

Korčulanski statut u čl. 14.¹ određuje: Ako bude koji građanin Korčule branio sebe, svoju marhu ili drugove protiv stranca, koji je došao, da silom otima, pa ga ubije, ne ima se kazniti, ako šteta bude pol iperpera. Šteta ne mora da je nanesena, jer je pravedna obrana dopuštena protiv navale, koja neposredno prijeti ili se započela, ali nije još dovršena. Misli se dakle na štetu, koja bi bila nanesena, da nije napadaj suzbijen.

Spljetski statut u čl. 34.² kazni smrću na vješalima razbojnike, koji su navikli na javnim cestama i putovima otimati ljudima stvari, te su na takovu glasu. Po ovoj odredbi vidi se, da je spljetski statut, koji inače razbojstvo nije kaznio strože od krađe³, shvaćao pogibeljnost razbojničkih družina, sastavljenih od razbojnika od navade, kojim je robljenje prešlo u krv — jer je odredio kazan sramotne smrti na vješalima već za pokušajno razbojstvo.

Kotorski statut u čl. 98.⁴ kazni onoga, koji bude zatečen u razbojstvu ili je dovršio razbojstvo, globom od dvadeset i pet iperpera i da naknadi štetu oštećeniku. Ovdje zakon normira pokušajni delikat razbojstva riječima „depredando stratam“ te ga kazni sasvim jednako kao i dovršeno razbojstvo, koje označuje riječima „depredatus fuerit aliquem“.

Zagrebački statut od god. 1242.⁵ samo općeno određuje, da će gradski sud suditi svakomu, koji bude na gradskom teritoriju zatečen u krađi ili razbojstvu. O kazni statut ne govori, dakle je kazan arbitrarna.

¹ Čl. 14. „Item statuimus, quod si aliquis noster ciuis defendendo se uel suas bestias aut socios contra aliquem forensem venientem in insulam ad accipiendum per forciam uel alias res voluerit accipere per uim et dictus ciuis noster defendendo se uel suas res interfecerit eum, nullo modo teneatur puniri dictus noster ciuis de aliqua pena et hoc intelligendum est, si dictum damnum ualebit medium yperperum...“

² Čl. 34. „Similiter robatores stratarum et illi, qui consueuerunt aliquos derobare in stratis et uijs publicis, uel pirate in mari et habeant famam seu infamiam de predictis, furehis suspendantur, ita quod penitus moriantur et ad dictam emendationem damnorum perpetuo teneantur.“ — ³ Mažuranić, o. c., str. 336.

⁴ Čl. 98. „Si quis inuentus fuerit depraedando stratam; aut depraedatus fuerit aliquem, si per unum testem probari poterit, soluat ipse depraedator yperperos uiginti quinque et restituat totum ei quidquid ipse depraedatus iurauerit, et donec omnia soluat per Curiam recludatur in carcere.“

⁵ „Si uero ex incolis ciuitatis aliquis, siue extraneus, infra terminos ciuitatis in furto uel latrocinio deprehensus fuerit, per iudicem ciuitatis puniatur.“

Osudom od 1. juna 1378.¹ osuđeni su Hans Korutanac i Grgur, uhvaćeni u razbojstvu, da imaju biti sramotno otjerani iz grada, a osim toga se Hansu ima odrezati desno uho, a Đuro imade objesiti dva tata. Ne smiju se nikada u Zagreb vratiti; vrate li se, imaju se objesiti. Mažuranić² misli, da ovdje „latrocinium“ znači samo krađu. Ja držim, da se tu misli na razbojstvo, jer zagrebački statut razlikuje razbojstvo i krađu, a u istoj ovoj osudi se tati ne nazivaju „latrones“, nego „fures“. Ovdje imamo pokušano razbojstvo, u kome su bili zatečeni, pa je i kazan za ono vrijeme vrlo blaga, dok je za dovršeno razbojstvo u Zagrebu kazan smrti na kolu ili na vješalima, kako se vidi po primjerima, što ih Mažuranić na istom mjestu navodi.

11. Silovanje.

Kao što i druga stara narodna prava³, tako i naše postavlja sa velikom točnošću ljestvicu pokušajnih delikata upravo kod silovanja.

Vinodolski statut u čl. 56.⁴ kazni nanošenje sile u svrhu priloga globom od pedeset libara, a toliko isto ženi silovanoj, ako se krivac s njom inako ne nagodi. Zakon uspoređuje pokušajni delikat dovršenomu deliktu posve, jer kaže, da se jednako kazni onaj, koji učini silu ženi kojoj, hoteći s njome obaviti privileg ili obavljajući ga.

Vrbanski statut u čl. 1.⁵ znatno je stroži, jer kazni taj delikat smrću, i to ne samo dovršeni, nego i pokušajni, koji statut označuje riječima „ka koli otešći“.

¹ „Item Hans Carintheus et Gregorius quia in latrocinio fuerunt in primis reperti, ergo de ciuitate turpiter debent depelli, et eidem Hans auricula abscidi debet, Gregorius autem duos fures suspendere debet, et nunquam debent ad ciuitatem reuerti, et dum primum in ciuitate reperti fuerint, suspendi debebunt eo facto.“

² Mažuranić: o. c., str. 337.

³ Brunner, Deutsche Rechtsgeschichte, Bd. II., str. 563. i sl.

⁴ Čl. 56. „Jošće, ako bi ki učinil silu ženi koi, jebušći ili bi hotil jebati: ima knezu platit libar pedeset a toi ženi tolikoe; ako se ne bude mogal napraviti s nu po niki zakon.“

⁵ Čl. 1. „Naiprije od sile. Ka koli žena ali devoika bi silovana, ka koli otešći, ta budi mi hošćemo i zapovidamo, da skažušći ona, kada se bude tužiti od sile, po trih dobrih svedoceh, ako bi tail on, ki bi siloval, ako bi ona skazala tjem trim svedokmi, budi postavljen na muku, ako bude praviti na muce: da mu imeji glava poiti.“

Rapski statut u knj. IV. čl. 67.¹ kaže: Tko god bude hotio silom deflorirati ženu ili silom obaviti s njom privilegij, pak ne bude toga učiniti mogao, kaznit će se kaznom globe do pedeset iperpera i izgonom do pol godine. Ova norma sadrži samo pokušajni delikat silovanja, koji precizno označuje riječima „voluerit per vim aliquam mulierem carnaliter cognoscere, et non fecerit hoc, pro eo quia illud voluit facere et non potuit“. Prema tome prestaje kažnjivost, ako je dragovoljno odustao od pokušaja.

Trogirski statut u knj. II. čl. 21.² prije svega razlikuje dovršeno i pokušajno silovanje čestite slobodne žene, bila ona plemkinja, bila pučanka. Dovođeno označuje riječima „uiolenter cognoscerit“, a pokušano „si carnaliter eam non cognoscerit,

¹ Čl. 67. „Item statuimus et ordinamus, quod, si quis noluerit per vim deuirginare aliquam mulierem uel per vim aliquam carnaliter cognoscere et non fecerit hoc, pro eo quia illud uoluit facere et non potuit, ponatur ad maius consilium, si uidebitur de procedendo contra illum uel non, et si in praedicto consilio capiatur de procedendo contra illum, tunc per dominum comitem et iudices ponatur ad consilium illud quicquid uidebitur condemnandum illum pro dicto delicto a perperis quinquaginta inferius et de stando ad confines extra districtum Arbi a dimidio anno inferius.“

² Čl. 21. „Volumus et ordinamus, quod si quis uiolenter cognouerit aliquam mulierem, siue Nob: siue popularem non habentem maritum, ipse eam accipere in uxorem teneatur. Dummodo non sit meretrix publica, uel occulta, cuius meretricium probari possit per testes, fide dignos, et bannum nihilominus soluat Communi Trag. lib. C. paruorum. Si uero illa noluerit eum in maritum soluat ipsi mulieri libr. CC. paruorum et communi nihilominus C. libr. Et si carnaliter eam non cognouerit, uim tamen inferre uoluerit, soluat mulieri libr. XL, et communi lib. L, paruorum. Si uero aliquis cognouerit aliquam mulierem uiolenter, siue Nobilem, siue popularem, habentem maritum, condemnatur communi lib. C., et passe uiolentiam lib. CC. Et si ipsam carnaliter non cognouerit, sed uim facere conatus fuerit, soluat mulieri³ lib. L. et in aliis L. Communi condemnatur. Quod si liber homo conuictus fuerit de praedictis, uel aliquo praedictorum et non soluerit ut dictum est, capite puniatur ita, quod moriatur. Si uero seruus fuerit, absque remedio suspendatur ad furcas ita, quod moriatur. Et si ancilla fuerit, aut meretrix publica, quae publicae quaestum sui corporis faciat, cui facta fuerit uiolentia, soluat meretrici pro uiolentia lib. V. par. et communi X lib. Ancille uero soluat lib. X. et communi pro banno lib. XXV., et hoc si etiam carnaliter cognouerit, et si carnaliter non cognouerit, uim tamen fecerit, soluat medietatem ipsi solummodo meretrici, et ancillae, ac Communi. Saluo tamen arbitrio Domini Comititis de condemnando et puniendo plus et minus secundum formam pactorum, et etiam ex praesenti nostro Statuto inspecta qualitate, et quantitate personarum et delicti.“

vim tamen inferre uoluerit“. Za pokušaj ne traži ni to, da joj je nanio silu, nego mu je dovoljno, da je vanjskim djelom manifestirao volju, da joj nanese silu u istu svrhu. Kazan je za pokušano silovanje: gradu pedeset libara, a ženi četrdeset. Počini li tko dovršeno silovanje na neudatoj ženi, koja nije ni javna ni tajna bludnica, mora je oženiti i plaća gradu globu od stotinu libara. Ako ga ona ne će da uzme, ima joj platiti dvije stotine libara.

Navedene kazne određuje zakon, ako siluje ili kuša silovati čovjek slobodan pošteni ženu neudatu. Siluje li slobodnu ženu udatu, plaća joj dvije stotine libara, a gradu stotinu; kuša li je silovati, plaća i njoj i gradu svakomu pedeset libara. Ne uzmogne li platiti, kazni se odrubljenjem glave. Počini li taj zločin rob kazni se kaznom smrti na vješalima.

Ako bude silovana javna bludnica, ima joj počinitelj platiti pet libara, a gradu deset, a bude li silovana robinja, ima joj počinitelj platiti deset libara, a gradu dvadeset i pet. Ostane li djelo u pokušaju, plaća krivac polovicu.

Između pokušaja silovanja slobodne žene poštene i robinje i bludnice razlika je znatna, jer se ondje drži pokušajem, kako smo vidjeli, već vanjskim djelom izražena volja nanijeti silu u svrhu prilega, a ovdje se traži za pokušaj nanosenje sile; ondje kaže zakon „vim tamen inferre uoluerit“, a ovdje „vim tamen fecerit“.

Još mi je samo spomenuti, da su se navedene kazni mogle povisiti ili sniziti prema dogovoru stranaka, koliko je kazan imala prirodu odštete i plaćala se silovanj.

Šibenski statut u knj. VI. čl. 61.¹ određuje: tko siluje slobodnu ženu udatu, djevojku ili udovicu dobra glasa, ili joj nanese silu u svrhu putenoga saobraćaja, gubi život, ako ga djevojka ili udovica ta ne bude htjela uzeti za muža — dakako, ako on nije oženjen. Pokušaj imamo po šibenskom statutu istom sa nanesenjem sile;

¹ Čl. 61. „... ideoque statuendo duximus ordinandum: quod si quis uiolenter cognouerit aliquam mulierem liberam habentem uirum, uel eam uiolenter cognoscere uoluerit, faciens ei uim; si fuerit mulier habens uirum, uel uirgo, aut uidua bonae famae, et conditionis, et perdat personam, nisi si uoluerit uirgo, uel uidua cui uiolentia illata fuerit, ipsum qui fecerit iniuriam habere pro uiro, procedendo etiam ex uoluntate propinquorum suorum uidelicet si talis qui uiolentiam fecerit non habuerit uxorem, alioquin ita sit ut superius est expressum.“

a to se vidi po riječima zakona „uel eam uiolenter cognoscere uoluerit, faciens ei uim“.

Skradinski statut u čl. 92.¹ ima u prvom svojem dijelu iste odredbe, koje i šibenski statut; te se odredbe odnose na dovršeno i pokušano silovanje slobodne žene udate i djevojke. U drugom dijelu govori o dovršenom i pokušanom silovanju robinje, udate ili neudate, te ga kazni globom od pedeset libara. Onda govori o silovanju slobodne žene, koja nema muža, ali nije djevojka, dakle nije nevinna, i kazni ga također sa pedeset libara. Zatim govori o silovanju žene, vezane s muškarcem, dakle po svoj prilici prilježnice, pak je siluje prilježnik, ovoga kazni arbitrarnom kaznom. Konačno govori o silovanju žene loša glasa ili bludnice i kazni ga globom od pet libara.

Zanimljivo je, da *skradinski statut* drži silovanje tako teškim zločinom, da po težini svojoj stoji odmah poslije umorstva. To je tako pogibeljan zločin, da potkapa slobodu onih država, u kojima se događa.

Kotorski statut u čl. 100.² normira ovaj zločin najopširnije od svih naših statuta. On kaže: Tko siluje čiju robinju protiv njene

¹ Čl. 92. „Quoniam legibus et constitutionibus cautum reperitur, quod mulieris uiolencia inter ceteras iniurias et atrocior et quasi primum maleficium post omicidium atestatur, ideoque ciuitatum libertates, in quibus talia fuerint, adnichiletur. Item si quis uiolenter cognouerit aliquam mulierem liberam habentem uirum uel eam uiolenter cognoscere uoluerit, faciens ei uim, si fuerit mulier habens uirum uel uirgo, perdat personam. Nisi si uoluerit uirgo cui uiolentia illata fuerit, ipsum habere pro uiro, et cum assensu propinquorum suorum; eciam sit, uidelicet si ille habucrit uxorem, qui per uiolenciam fecerit, equidem ita sit, ut superius est expressum; si uero femina fuerit ancilla alicuius sine uiro, tunc soluat pro bando L libras, una pars comiti, alia comuni, tertia mulieri predictae; si autem fuerit ancilla habens uirum, soluat L libras equaliter diuisim. Si femina fuerit libera non habens uirum, soluat L libras, una pars comiti, alia comuni, tertia sit mulieri. Si uero dicta mulier sit uersa cum homine, et uiolenciam ei fecerit, puniatur in arbitrio curie. Si autem femina fuerit male fame, soluat pro banno V. libras, una pars comiti, alia comuni, tertia mulieri.“

² Čl. 100. „Si quis uiolauerit aut sforzauerit ancillam alicuius contra uoluntatem suam, et probari poterit, soluat yperperos quinquagiuta, et si non habuerit unde possit soluere, si patronus ancillae, et ipsa ancilla uoluerint, accepiat eam sforziator in uxorem, sine parchiuo, et si ipse patronus et ancilla uoluerint, ponatur in careerem, quoad usque ad menses tres soluat dictam poenam; si autem non soluerit, incidatur ei digitus primus manus dextrae, qui dicitur pollex; et si ipsa ancilla

volje, plaća pedeset iperpera. Ne bude li imao odakle platiti, ima je uzeti za ženu, ako pristane na to ona i gospodar, i to bez miraza. Ne bude li ga ona htjela ili je gospodar ne da, ima se krivac baciti u zatvor do tri mjeseca, da plati globu. Ako ni u to vrijeme ne plati, ima mu se odsjeći palac desne ruke.

Siluje li tko slobodnu služavku, plaća sto iperpera. Ako siluje žensku srednje ruke, dobre pučke porodice, pa je počinitelj njena

fuerit libera, soluat yperperos centum, et sub poena et forma, ac modo praedicto, et si fuerit de mediocri manu, et bono populo, si pars mulieris, et ipsa uoluerit, accipiat eam in uxorem sine parhiuio, sin autem soluat yperperos quingentos, et usque dum soluat ad terminum trium mensium ponatur in carcerem; si autem ad terminum non soluerit, incidantur ei duo digita manus dextrae, uidelicet pollex, et ultimus, qui dicitur auricularis, et si de nobilibus fuerit, si pars mulieris, et ipsa uoluerit, accipiat eam in uxorem sine parhiuio; sin autem soluat yperperos mille, et usque dum soluat, ad menses tres ponatur in carceribus, et si ad ipsum terminum non soluerit, incidatur ei manus dextra: si autem non poterit probari, purgetur malefactor in omni casu in sexta manu sua, cum melioribus, et propinquioribus suis; de quibus poenis praedictis habeat Comes, de prima, yperperum unum, de secunda, yperperos duos, de tertia, yperperos tres, de quarta, yperperos quattuor, et de residuo habeat *Communitas tertiam partem*, et passus malum duas partes, et similibus poenis subjaceant, qui sforzauerint aut uiolauerint maritatas puellas, aut alias mulieres honestas, et de qualibet poena, et in quolibet casu tam si ipsas in uxores acceperint, aut non. *Communitas* habeat tertiam partem poenae, et Iudices coram quibus fuerit quaestio aliquorum praedictorum malefactorum, teneantur percomplere rationem, sub poena yperperorum quingentorum nostrae *Communitati*, et sub poena soluenda parti damnificatae, et si quis dictorum malefactorum faceret uiolentiam curiae, et non permitteret se puniri per Curiam, ut praedictum est, soluat poenam praedictam et yperperos mille praedictae *Communitati*, et ipsi Iudices, qui tunc fuerint, teneantur nunciare tales malefactores nostro *Consilio*. Quod si non facerent, poenas praedictas nostro *Communi*, et parti sforzium, et uiolentiam passae. Item si quis uiolare uoluerit, ac sforzare conatus fuerit aliquam, siue aliquas de praedictis ancillis feminis, et mulieribus supradictis, tam in Ciuitate, quam extra, preliando, siue aliquam ipsarum mittendo in terram, uel uerberando praedicta de causa contra ipsius mulieris uoluntatem et non sforzauerit, et probatum fuerit per idoneos testes, soluat quartam partem in denarijs in quolibet casu supra contenta et donec soluerit, stet in carceribus *Communis* clausis portis et non in domo *Communis*; quod si probari non poterit, purgetur in tertia manu eius cum duobus melioribus propinquioribus suis; quod si purgare non poterit, soluat ut praedictum est quartam partem in quolibet casu, et modo praedicto; quae additio, et ordinatio fuit promulgata modo praedicto die Dominico secundo Octobris 1409 Indictione undecim ad sonum campanae in platea Sancti Triphonis.“

staleža, ima je uzeti za ženu, ako ga ona hoće, inače plaća on pet stotina iperpera; ako to ne može, zatvara se do tri mjeseca, da plati, a ako ni onda ne može, imadu mu se odsjeci palac i mali prst desne ruke.

Ako siluje plemkinju, a i on je plemić, ima je uzeti, ako ga ona hoće, inače plaća tisuću iperpera; ne plati li, odsjeci mu se ima desna ruka. Analogno se kazne i oni, koji siluju udate žene.

Bude li tko hotio silovati koju od navedenih žena, plaća četvrtinu globe, određene za dovršeni zločin silovanja. Za pokušaj se ovdje ne traži, da je sila nanášena u svrhu izvanbračnoga priloga, nego je dovoljno, da je tko kušao ženskoj silu nanijeti u tu svrhu boreći se s njom, bacivši je na zemlju, išibavši je i t. d.

Premda je kotorski statut prilično iz istoga doba kao i šibenski, to je u kažnjenju pokušaja silovanja spram dovršenoga mnogo blaži. Dok šibenski statut, kako smo vidjeli, kazni pokušano silovanje slobodne žene, koja ima muža, djevojke i udovice dobra glasa kao i dovršeno, kazni ga kotorski četvrtinom kazni, određene za dovršeno silovanje.

12. Umorstvo.

Jasan trag pokušaju kod umorstva imamo u jednom jedinom našem statutu, a to je *ereski*, koji u čl. 281.¹ određuje: tko drugoga svijesno iz zasjede usmrti ili rani hoteći ga usmrtiti, a da se prije toga nijesu posvadili, kazni se smrću rasčetverenjem. Da se ovdje ne misli na grabežno umorstvo, vidi se odatle, što zakon ništa ne govori o naknadi štete ni o povratku otetih stvari, o čem kod razbojstva i gusarstva statuti govore; a vidi se to i po marginalnoj rubrici, koja govori o deliktima počinjenima svijesno „con anemo pensado“, od prevelike mržnje „oltra modo odiando“. Lijepo karakteriše statut umorstvo za razliku od ubijstva time, što osim svijesnosti traži, da se nije prije toga između njih porodila svađa.

Pokušaj normira statut riječima „ili ga doista rani“ („o ueramente ferirà“), dakako svijesno u namjeri usmrćenja. Da se tu

¹ Čl. 281. „Sora tutto i Delliti perpetradi con anemo pensado, oltra modo odiando. Statuimo, e ordinemo, che se algun pensadamente algun assassinando ammazzara, o ueramente ferirà, no siando sta algune parole ne inzurie per auanti; quel che commettesse tal delitto, senza alguna remission sia squartardo; voiendo che de simel pena tutti i compagni sò in quanto più i fosse meritamente i sia castigà.“

ne može misliti na ranjenje bez ove namjere, slijedi ne samo iz logične veze, u kojoj su ove riječi sa predašnjima, nego i iz toga, što je i za ranjenje određena ista kazna, koja i za usmrćenje, t. j. kazna smrti raščetverenjem.

II.

Austrijsko pravo.

Budući da ni u Hrvatskoj ni u Ugarskoj osim Vojne Krajine nije bilo sustavnoga kaznenoga zakona¹, nego se kazneno pravo sastojalo od pojedinih zakonskih članaka, od običajnog prava i od prakse, to je austrijsko pravo bilo od odlučnoga dojma na naše pravo. Taj odlučni dojam najbolje dokazuje činjenica, što je kazneni zakon Ferdinanda III. za Donju Austriju od 13. decembra 1656. preveden na latinski i god. 1697. priklopljen II. dijelu „Corpus juris hungarici“ kao „*Praxis Criminalis*“. Posve je prirodno, da se ni znanost ni praksa ni kod nas ni u Ugarskoj nije posve zaustavila kod „*Praxis Criminalis*“, nego se bar donekle obazirala i na kasnije austrijsko pravo. Tako je austrijsko pravo nakon prestanka staroga hrvatskoga prava postalo kod nas glavnim pravnim izvorom na polju kaznenoga prava.

Austrijsko kazneno pravo do Marije Terezije nije bilo jedinstveno, nego su se kazneni zakoni izdavali samo za pojedine austrijske zemlje, kao što i onaj spomenuti za Donju Austriju.

Središtem općega njemačkoga, dakle i austrijskoga kaznenoga prava bila je „*Carolina*“ („*Peinliche Gerichtsordnung*“ cara Karla V. od god. 1532.), koja je vrijedila kao supsidijarno pravo, koliko ne bijaše u partikularnim zakonima pojedine zemlje sadržana neka određena norma. Profesor Sohm² nazvao je „*Carolinu*“ udžbenikom talijanskoga kaznenoga prava, jer je sastavljač *Caroline*, Schwarzenberg, poglavito crpao iz spisa postglosatora i talijanskih praktičara, na čije su nazore o rimskom pravu znatno utjecali *generalis consuetudo* te elementi germanskoga i kanonskoga prava.³

Tako nalazimo i u „*Carolini*“ normiran pojam pokušaja, kojemu je kolijevka u sredovječnoj pravnoj znanosti Italije. Sredovječna

¹ Silović, o. c., str. 176.

² Sohm u „*Grünhut's Zeitschrift für Privat- und öffent. Recht der Gegenwart*“, 1874. I., str. 263. — ³ Baumgarten, o. c., str. 101.

nam je talijanska pravna znanost donijela opći pojam pokušaja, koja ga je shvatila kao odnos svijesnoga rada spram uspjeha, koji nije nastupio, kao „cogitare, agere, sed non perficere“¹.

„Carolina“ normira pokušaj u čl. 178.² Po njoj počinja pokušaj onaj, koji poduzima djelo, koje može dovesti do namjeravanoga protupravnoga uspjeha, pa je protiv svoje volje spriječen, da izvede namjeravani uspjeh. Taj se pokušaj kazni u jednom slučaju strože, a u drugom blaže — prema prilikama. Ova norma o pokušaju bila je sve do *Teresijane* pravno vrelo za teoriju i praksu austrijsku i našu to više, što spomenuti Ferdinandov kazneni zakon nema analogne odredbe o pokušaju, a nema je, dašto, ni *Praxis Criminalis*.

Sa vladom Marije Terezije nastao je odlučan preokret u povijesti austrijskoga kaznenoga prava. Kazneni zakonik Marije Terezije od god. 1768.³ (*Constitutio Criminalis Theresiana*) uveden je u sve austrijske nasljedne zemlje, a s njime se odijelilo austrijsko pravo od općega njemačkoga prava, koje ovdje više ne vrijedi ni kao supsidijarno pravo.

Teresijana govori o pokušaju u čl. 13., §§. 2. — 8.⁴ U §. 2. sadržaje se definicija pokušaja. Pokušaj zločina imamo onda, kada netko poduzme zločin vanjskim znakovima ili djelima, ali ga ne dovrši, bilo od vlastitoga pokajanja ili bezmoći, bilo radi tuđe zapreke ili slučajno.⁵

¹ v. Liszt, Lehrbuch des deutschen Strafrechtes, 12. i 13. izd., str. 203.; Dr. E. Miler, Pokušaj delikta s naročitim obzirom na t. zv. nepodoban pokušaj, str. 8. i sl.

² Čl. 178. „Item so sich jemandt eyner missethatt mit etlichen scheinlichen wercken, die zu volnbringung der missethatt dienstlich sein mögen, vndersteht, vnd doch an volnbringung der selben missethatt durch andere mittel, wider seinen willen verhindert wurde, solcher böser will, daraus etlich werck, als absteht volgen ist penlich zu strafen. Aber inn eynem fall herter denn inn dem andern angesehen gelegenheit vnd gestalt der sacht, darumb sollen solcher straff halben die vrtheyler, wie hernach steht. radts pflegen, wie die an leib oder leben zuthun geburt.“

³ „Constitutio Criminalis Theresiana“ ili „Der Römisch Kaiserl., zu Hungarn und Böheim Königl. Apost. Majestät Mariä Theresiä, Erzhertzogin zu Oesterreich i t. d. Peinliche Gerichtsordnung.“

⁴ Dr. H. Hoegel, Geschichte des oesterr. Strafrechtes I., str. 207. i sl., po kome citiram odnosne ustanove zakonâ.

⁵ §. 2. „Die Bemühung, Bestrebung, Annassung oder Versuch einer Missettat ist, wenn jemand durch äusserliche Zeichen oder Werke sich

Kako se razabire po stilizaciji §-a 2., sličan je članku 178. Karoline, te se od njega razlikuje samo stilizacijom i time, što Teresijana spominje i onaj slučaj, kada je počinitelj od pokušaja odustao po vlastitom pokajanju, a po Karolini onda nema kriminalno relevantnoga pokušaja. U §-u 3.¹ navodi zakon tri kategorije pokušaja, i to: a) pripravne čine, iz kojih neposredno još ne izvire djela; b) nedovršeni pokušaj, gdje nema samo pravoga izvršenja djela, i c) dovršen pokušaj, gdje je počinitelj učinio sve, što bijaše u njegovoj moći, da se poluči namjeravani zločinački uspjeh. Tu je Teresijana uzakonila shvaćanje znanosti svoga doba, koja je razlikovala *conatus remotus*, kamo je vrstala pripravne čine, *conatus propinquus*, kamo je vrstala nedovršeni pokušaj, i *conatus proximus*, kamo je vrstala dovršeni pokušaj. Po §-u 6. ima se kod pripravnih čina — ako se radi o manjim zločinima, a krivac je sam odustao od svoje namisli — ili od kazni sasvim odustati ili suditi na ukor, novčanu kazan ili drugu koju samnju kazan. Radi li se o težim ili najtežim zločinima, osobito ako je već došlo do nedovršenoga ili ča do dovršenoga pokušaja pa je počinitelj odustao od dovršenja, ima se kazan odmjeriti blaže nego li da nema dobrovoljne odustaje od pokušaja, ali vazda prema veličini djela i njegovu napredovanju spram dovršenja zločina. §. 7. govori o onim slučajevima, kada nije djelo dovršeno s drugih razloga. Onda je činjenica, da je djelo ostalo u pokušaju, olakotna okolnost, pa sudac ima suditi na izvanrednu arbitrarnu kazan. §. 8. određuje, da se kod najtežih zločina, ako se radi o nedovršenom ili dovršenom pokušaju, ima suditi na redovnu kazan, normiranu za dovršeni zločin. — Teresijana niti je jasno normirala pojam pokušaja, jer se pod riječi „poduzeti zločin“ mogu supsumirati i najudaljeniji pripravnj čini, niti je točno odredila kazni, nego ju je posve prepuštala rasudi suda.

derselben unterzieht, solche aber entweder durch eigene Reue oder Unvermögenheit oder aus fremder Behinderung oder durch Zufall nicht vollbracht worden.“

¹ §. 3. „Die Tatanmassung ist entweder erstlich: noch entfernt und besteht nur in einer ernstlichen Willensäußerung oder einer vorbereiteten Vorkehrung, woraus die Tat selbst unmittelbar noch nicht erfolgen kann; oder sie ist andertens zur Tat schon näher gekommen und allschon zubereitet, dass nichts als der wirkliche Vollzug abgeht; oder sie ist drittens ein wirklicher Tatvollziehungsversuch, wo von Seite der Täters alles, was zur Bewerkstelligung der Tat in seiner Macht gestanden, angewendet worden.“

Kazneni zakon Josipa II. od god. 1787. sadrži definiciju pokušaja u §. 9.¹, gdje kaže: zločinstvo je već i sam pokušaj zla djela, čim se zlobnik spremi na njegovo djelotvorno izvršenje, pa je svoju nakanu očitovao vanjskim znakovima i djelom, a zločin nije izveden samo zaradi bezmoći, zaradi tuđe zapreke, koja je nastala, ili slučajno. Što rekoh za pojam pokušaja u *Teresijani*, vrijedi i za kazneni zakon Josipa II., samo je ovaj još manje precizan, jer je riječ „spremiti se“ širega značenja od riječi „poduzeti“. Napredak vidimo u zakonu Josipa II. samo u tom, što nema kažnjivoga pokušaja, ako je počinitelj dobrovoljno odustao od izvršenja zločina.

Zanimljivo je, da je u obrazloženju k francuskom zakonu od 22. prairiala godine IV.² istaknuto, da je iz §. 9. kaznenoga zakona Josipa II. uzeta odredba o pokušaju, koja je prešla u „Code pénal“³, a odavle u sve kasnije kaznene zakone. Kako smo vidjeli, ne steže kazneni zakon Josipa II. pokušaj na početak izvršenja djela, nego ga proteže i na najudaljenije pripravne čine.

Ovaj francuski zakon prvi je ograničio pokušaj na početak izvršenja nakanjenoga delikta, na početak napadaja na pravno dobro, a sve, što je prije toga, dakle pripravne čine, ostavio nekažnjivima. Za njim se poveo i *austrijski kazneni zakon od 3. septembra 1803.*, koji govori o pokušaju u §. 7., a taj je od riječi do riječi prešao u prvu alineju §-a 8. *sadašnjega austrijskoga kaznenoga zakona od 27. maja 1852.*, što no je u Austriji i Hrvatskoj i danas na snazi, a glasi: „Zločinstvu nije potrebno, da čin bude zbilja izvršen. Zločinstvo je već i sam pokušaj zla djela, kako

¹ §. 9. „Obschon der Gedanke und ein inneres böses Vorhaben allein noch kein Kriminalverbrechen sind, so ist doch zum Verbrechen auch nicht nötig, dass die Übeltat wirklich ausgeführt werde. Schon der Versuch der Übeltat ist ein Kriminalverbrechen, sobald der Bösgesinnte zur wirklichen Ausübung derselben sich angeschickt und sein Vorhaben durch äusserliche Kennzeichen und eine Handlung offenbart hat, die Tat aber in der Folge nur aus Unvermögen, aus dazwischentretenden fremden Hindernissen oder aus Zufall nicht vollbracht worden ist.“

² Vidi Eisenmann, Die Fragen des strafbaren Versuches, u *Zeitschrift für gesammte Strafrechtswissenschaft*, god. VIII., str. 518.; Dr. H. Hoegel, o. c., str. 211.

³ Cl. 2. „Toute tentative de crime qui aura été manifesté par des actes extérieurs et suivie d'un commencement d'exécution, si elle n'a été suspendue ou n'a manquée son effet que par des circonstances fortuites ou indépendantes de la volonté de l'auteur, est considérée comme le crime même.“

bude poduzeo zlobnik čin kakov, na djelotvorno izvršenje vodeći, a izvršenje zločina ne uspije samo radi bezmoći, ili radi nastupivše tuđe zapreke ili slučajno“. Budući da §. 7. ne donosi odredbu o kazni pokušaja, izašao je *dvorski dekret od 19. augusta 1814.* (z. p. z. br. 1098), kojim se upućuju sudovi, da je činjenica, što je djelo ostalo u pokušaju, olakotna okolnost, te se ima kazna odmjeriti to blaže, što je pokušaj udaljeniji od dovršenoga delikta.

Ovaj dvorski dekret uzakonjen je u drugoj alineji §. 8. k. z., koja glasi: „Stoga se ima u svim slučajevima, gdje zakon ne naređuje osobitih iznimaka, svaka ustanova, data u opće za pojedina zločina, uporabiti i na zločina pokušana, i kazniti pokušaj zla djela, uporabivši §. 47. sl. a), istom kazni, koja je određena za izvršeno zločinstvo.“ A §. 47. a) smatra olakotnom okolnošću, „kada čin ostane u pokušaju, i to tim većma, čim većma taj pokušaj od izvršenja zločina bude daleko.“

III.

Hrvatsko-ugarsko pravo do god. 1852.

Pisci kaznenoga prava u prvoj polovici devetnaestoga vijeka nijesu posve slijedili austrijsko zakonarstvo, teoriju i praksu, što je sve u pitanju pokušaja u to doba daleko naprijed pokročilo, nego su se držali odveđaba Teresijane i teorije onoga doba. Slemenić¹ dijeli delikat na dovršen i nedovršen ili pokušaj. Pokušaj se sastoji u djelima, koja smjeraju na stvaranje zločinskoga uspjeha. Pokušaj je ili udaljen (*conatus remotus*) ili bliži (*conatus proximus*). O udaljenom pokušaju govorimo onda, kada se počinitelj samo spremao na zločin, kada se spremao, da uradi ono, što je potrebno za uspjeh zločina; to su pripravnici čini. Bliži pokušaj (*conatus proximus*) imamo onda, kada je počinitelj počeo već izvoditi nakanjeno djelo (*si jam in applicatione mediorum, ipsaque delicti executione versetur*). Slemenić prema tome u jednu ruku i pripravnice čine drži kažnjivim pokušajem, a u drugu ruku i ne govori o dovršenom pokušaju, koji pozna već i Teresijana. Vučetić² je u razlaganju pokušaja znatno opširniji od Slemenića. I on dijeli delikat na dovršen i nedovršen (*delictum consumatum et attentatum*). Dovršen delikat imamo onda, kada

¹ Szlemenics, *Elementa Juris Criminalis Hungarici, Posonii 1817.*, str. 52. — ² Vuchetiich, *Institutiones juris Criminalis hungarici, Budae, 1819.*, str. 60. i sl.

je počinitelj učinio sve ono, što zakon traži za uspjeh zločina, i uspjeh je polučen. Pokušaj imamo onda, kada počinitelj nije namuđjeno djelo priveo željenomu kraju, jer je ili radi uspješnoga pokajanja odustao od dovršenja ili je vanjskim uzrocima bio spriječen, te je morao odustati od dovršenja. Pokušaj (*conatus*) je svako nastojanje, početak, da se izvede nakanjeno protupravno djelo. Da uzmognemo sebi valjano predočiti pokušaj delikta, moramo znati, da sastavni dio delikta. t. j. protupravan uspjeh nije polučen. Prema jednodušnom shvaćanju pisaca ima pokušaj ove stupnjeve: a) Priprava sredstava za izvršenje glavnoga djela (*conatus delicti remotus seu delictum attentatum*); b) početak izvođenja zločinskoga uspjeha, t. j. početak rada počiniteljeva, od koga je imao neposredno nastati protupravni uspjeh, ali nije nastao (*conatus proximus seu delictum inchoatum*); c) počinitelj je učinio sve, što bijaše sa njegove strane potrebno, da se poluči nakanjeni protupravni uspjeh, a uspjeh taj ipak nije polučen (*conatus perfectus seu delictum perfectum*). Razlika je dakle između dovršenoga zločina (*delictum consumatum*) i dovršenoga pokušaja (*delictum perfectum*) u tome, što je kod prvoga nakanjeni protupravni uspjeh polučen, a kod drugoga nije.

Kako se po ovom razlaganju vidi, Vučetić je potpuniji od Slemenića, jer pozna i dovršeni pokušaj, a inače posve pristaje uz odredbe Teresijane i uza shvaćanje teorije onoga vremena, a ne obazire se ni na zakonodavstvo ni na teoriju svoga vremena, koji su za kriminalno-relevantni pokušaj tražili početak izvođenja nakanjenoga protupravnog uspjeha.

Najviše je u ovom pitanju zaostao najmlađi pisac, koji je napisao djelo „*Manuale Procuratorum et Causantium*“, izašlo godine 1841. On govori o pokušaju kod pojedinih zločina, te se svagdje poziva na „*Praxis Criminalis*“, a uz to još i na pojedine zakonske članke. Tako govori o pokušaju kod uzrokovanoga pometnuća, te veli, da se kazni arbitrarnom kaznom onaj, koji pravi ili prodaje lijekove u svrhu pometnuća, a i onaj, koji muškareca ili ženu učini sterilnim¹: — dakle i ođaljeni pripravnici čini kažnjivi su. Još ću samo spomenuti pokušaj otrovanja, kojemu je kriv svatko, tko kupuje, prodaje, pravi ili daje otrov, da se koga njime usmrti. Kazan je ista kao i za dovršeno otrovanje, a za ovo kao i za umorstvo².

¹ *Praxis Criminalis*, pars II., art. 67.; zak. čl. 12.:1723.

² *Praxis Criminalis*, pars II., art. 72.

IV.

Dereučinova osnova.

Dr. Marijan Dereučin izradio i objelodanio je god. 1879. kao predstojnik pravosudnoga odjela kr. zemaljske vlade osnovu hrvatskoga kaznenoga zakona¹ sa opsežnim obrazloženjem, koja zauzima odlično mjesto među novijim plodovima kaznenoga zakonodavstva kulturnih naroda.

O pokušaju govori glava III. §§. 30.—33. osnove. §. 30., koji definira pokušaj, glasi: „Djelo, kojim je tko u istinu započeo izvađati, a nije izveo zločinstva ili prestupka, koji je nakanio počinuti, kazni se kao pokušaj zločinstva ili prestupka, ako zakon ne naređuje, da nije kažnjiv.“

Iz obrazloženja ovoga §-a navest ću samo glavne misli²:

„Svako djelo, koje se materijalno može smatrati eksekutivnim, ne utemeljuje pokušaja, ako nije prikladno dokučiti kažnjivi cilj, za kojim činitelj ide. Dakle nije kažnjiv pokušaj učinjen sredstvima apsolutno neprikladnim, makar ih pokušatelj iz bludnje, neznanja držao prikladnima, pa ni pokušaj počinjen na apsolutno neprikladnom objektu... Usuprot imademo pokušaj, ako su upravljena sredstva samo relativno, ili kvantitativno neprikladna.“

„Tako isto ne mogu se ni tako zvana pripravna djela smatrati kao početak izvršenja kažnjiva djela, jer ona ne stoje u isključivom savezu sa stanovitim kažnjivim djelom. Konačno zaduje obilježje pokušaju jest, da djelotvorno započeto djelo ne bje dovršeno.“

„Ustanova osnove ne kaže više nego postojeći kazneni zakon, nu ona je jasnija, potpunija, preciznija.“

„Osnova ne veli, da je već pokušaj zločinstvo, već pravilnije izriče, da je pokušaj zločinstva, a u pravilu i prestupka kažnjiv.“

„Nadalje osnova mjesto riječi „poduzeo“ rabi riječ „započeo“, da odstrani svaku dvojbu o tom, da se nakana mora vanjskim djelovanjem izraziti. Da izrazi prikladnost djela, kojim se je započelo izvađati zločinstvo ili prestupak, osnova rabi riječ „u istinu“ zabacivši izraz „djelotvorno“ postojećega kaznenoga zakonika, koji ne izražava misao zakonodavca.“

¹ Osnova novoga kaznenoga zakona o zločinstvih i prestupcih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju. — ² Str. 148. i sl.

„Mjesto riječi „zlobnik“ osnova ističe jasnije potrepštinu zle nakane od strane počinitelja.“

„Naša osnova poput najnovije cislitavske izriče u pravilu kažnjivost pokušaja i kod prestupaka, dočim njemački kazneni zakon, a za njim i ugarska osnova veli: da se pokušaj prestupka ima kazniti samo onda, kad to zakou naređuje u posebnom dijelu kod odnosnoga prestupka.“

„Sistem, što ga naša osnova usvaja, čini nam se racionalniji, jer među pojmom zločinstva i prestupka ne ima razlike. jedno te isto djelo može biti i zločinstvo i prestupak, pa je stoga neumjesno u pitanju pokušaja razlikovati načelno zločinstvo od prestupka, što se čini, kad se kod potonjega pripušta kažnjivost pokušaja samo iznimno.“

„Kadgod pokušaj prestupka nije kažnjiv, zakon to izrično naređuje, ter u tom pogledu nastoji oprostiti kazne pokušaje, koji se tiču neznatnih prestupaka, ili takovih, koji u velikoj mjeri ne smućuju pravni red, pa stoga ni društveni interes ne zahtjeva, da se kazne.“

Profesor dr. Janko Čakanović¹ kaže o ovoj ustanovi osnove: „Naša osnova pošla je pravim putem, kad je u §-u 30. istaknula naročito ona obilježja, koja stvaraju pokušaj delikta kriminalno-relevantnim, dakle i kažnjivim. Tim se putem mogu unaprijed prepriječiti premnoge dvojbe, koje mogu u praksi nastati, kad sudac u zakou ne nalazi nikakovih kriterija kriminalno-relevantnoga pokušaja. Premda se mora dopustiti, da niti dan jošte nijesu ni iz daleka riješene sve kontroverze u pitanju tih kriterija, može se ipak reći, da je osnova u kratko istaknula barem većinom znanstvenika i zakonodavstava priznana obilježja pokušaja. Ta obilježja jesu: nakana i izvanjski čin, koji može voditi do izvedenja nakanjenoga djela i nedovršenje delikta. Što u osnovi nije poput austrijskoga kaznenoga zakonika od godine 1852. odmah naveden i rekvizit „neizvedenja zbog zaprijevka, stojećih izvan volje pokušateljeve“, mora se odobriti, jer taj rekvizit ne spada u pojam pokušaja, već među razloge, koji inače kriminalno-relevantni pokušaj nekažnjivim čine; osnova je zbilja tu ustanovu i uvrstila u §. 33., kamo i spada.“

¹ „Mnenje prof. sora pravo- i državoslovnoga fakulteta na sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu ob osnovi novoga kaznenoga zakona o zločinstvih i prestupeih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju“, str. 21. i sl.

„Riječima „u istinu započeo izvađati“ izraženo je u osnovi posve jasno načelo, da se putativni pokusni čini, pokušaji apsolutno nesposobnim sredstvom ili na nesposobnom objektu preduzeti, kao i t. zv. preparatorni čini ne smatraju kriminalno-relevantnim pokušajem, dočim je riječju „nakanio“ izrečeno, da ne ima pokušaja kod kulpoznoga čina.“

„Da se pako osnova nije upustila u rješavanje kontroverze o pitanju, gdje pripravnii čini prestaju, a pokušaj počima, te u razlikovanje raznih stepena i vrsti pokušaja poput talijanske osnove (reato tentato i reato mancato, koja se razlika daje na temelju kasuistike posve lako neosnovanom prikazati), posve je osnovano; rješavanju tih kontroverza nije mjesto u zakonu.“

Po Derenčinovoj osnovi je pokušaj djelo, kojim je netko doista započeo izvađati, a nije izveo delikat, koji je kaoo počiniti. Prema tomu nije pokušaj svako nakanjeno djelo, koje po nazoru počiniočevu dovodi do uspjeha delikta, nego samo ono djelo, koje „u istinu“, dakle objektivno uzeto, dovodi do toga rezultata, te bi do njega bilo i dovelo, da nije uzročni savez između djela i uspjeha prekinut. Derenčinova osnova pristaje dakle uz objektivnu teoriju pokušaja. To se jasno vidi i po obrazloženju, u kome se ističe, da svako djelo ne osniva pokušaja, koje se drži eksekutivnim, nego samo ono, koje je prikladno dokučiti kažnjivi cilj, za kojim počinitelj ide. Zato nema pokušaja sa apsolutno neprikladnim sredstvima ni na neprikladnu objektu. Po subjektivnoj teoriji imamo pokušaj i onda, kada počinitelj od bludnje ili neznanja misli, da izvodi delikat, jer drži, da radi na prikladnu objektu i sa prikladnim sredstvima, a što doista nije ili jedno ili drugo ili nije ni oboje.

Uz objektivno stajalište pristaje i profesor Miler¹, koji kaže: „Naše mišljenje, koje se podudara sa objektivnom teorijom, jest iduće: pokušaj je kažnjiv, kada je podoban prouzročiti ugroženje kaznenim zakonom zaštićenog pravnog interesa, kada se uslijed pokušaja manifestira pogibeljnost počiniteljeva te kada je prema općem mišljenju, prema zdravom razumu proračunivo bilo, da bi odnosno poduzeto djelovanje — kada zaprijetka nastupila ne bi — moglo dovesti do željena uspjeha; tu pretpostavu „proračunanja mogućega uspjeha“ imade sudac u svakom pojedinom konkretnom slučaju ustanoviti, a to će mu biti moguće jedino tako, da se stavi

¹ Miler, o. c., str. 84. i 85.

na stanovište počinitelja onim časom, kada je ovaj svoje djelovanje započeo, i odatle polazeć uzme u obzir sve okolnosti, koje je moći u opće upoznati ili koje su počinitelju poznate bile.“

Ovo objektivno stajalište odgovaralo je u vrijeme nastanka Derenčinove osnove pretežnomu dijelu teorije, a i praksi austrijskoj i hrvatskoj, kako se razvila na osnovu pozitivnoga zakona. U najnovije doba se je stajalište nauke i zakonodavstva u tom pogledu znatno promijenilo i približava se sve više subjektivnoj teoriji, odnosno traži neku sredinu između subjektivne i objektivne teorije s ovih razloga:

U pokušaju kazni se zločinačka volja, koja se manifestirala u djelu, za koje je uvjeren počinitelj da vodi k protupravnomu uspjehu. Počinitelj, koji je sa svojim radom stupio u vanjski svijet, da izvede protupravno djelo, pogibeljan je za pravni red i pravnu sigurnost.

Traži li se za kriminalno-relevantni pokušaj prikladan objekt i bar relativno prikladna sredstva, onda dobar dio djela, koja pravno uvjerenje naroda opravdano drži vrlo pogibeljnima i kažnjivima, ne će biti privedena zasluženoj kazni. Evo primjera: Prije više decenija došao je u S. seljak platiti porez u općinski ured i vidio, da blagajnik sprema porezni novac u pretinac stola, gdje ih je blagajnik redovno i preko noći ostavljao. Onoga dana blagajnik je slučajno spremio novac u džep i oduio kući. Te večeri provali taj seljak vrata općinskoga ureda i silom otvori pretinac stola, ali ga nađe prazna. Po objektivnoj teoriji je ovo nekažnjiv pokušaj, jer je objekt krađe neprikladan, budući da se iz praznoga pretinca ništa ukrasti ne može. No nitko ne će poreći, da je ovo djelo za pravnu sigurnost vrlo pogibeljno, a po pravnom shvaćanju naroda i kažnjivo. — Drugi slučaj: Tat džepar promatra duže vremena gospodina, za koga znade da ima u novčarki veću svotu novaca, u kojem li džepu hlačâ drži novčarku, i vidi, da je redovno nosi u desnom džepu; jednom zgodnom prilikom posegne tat u njegov desni džep, ali ga nađe prazna, jer je vlasnik novčarke taj put slučajno metnuo je u lijevi džep. Po objektivnom shvaćanju i ovaj je pokušaj krađe nekažnjiv, premda je ovo djelo vrlo pogibeljno, jer je samo slučaj odlučio, da nije uspjelo, i premda se njegova nekažnjivost protivi pravnomu uvjerenju naroda. Narod ne će nikada moći shvatiti, s kojega je razloga tat džepar u ovom slučaju nekažnjiv. — Treći slučaj, koji je također uzet iz života: Petar odluči ubiti

Pavla, te uzme sa zida pušku, koju je prije jednoga sata nabio, i odapne na Pavla; — ali puška bijaše prazna, jer je malo prije njegov sin bez znanja očeva iz puške pucao. Budući da je prazna puška apsolutno neprikladno sredstvo za ustrijeljenje, i ovaj je pokušaj po objektivnom shvaćanju nekažnjiv. Ne treba razlaganja, da je ova nekažnjivost nepravedna, jer je Petrovo djelo vanredno pogibeljno i kazne vrijedno.

Po subjektivnom shvaćanju imamo u sva tri slučaja kažnjiv pokušaj, jer počinitelj oživotvoruje svoju nakanu, uvjeren, da njegovo djelo dovodi do protupravnoga uspjeha. Zato su nekoji moderni zakonici i osnove prihvatili ovo subjektivno stanovište. Tako *norveški kazneni zakon* od 22. maja 1902. u §-u 49.¹ Po njemu imamo pokušaj, kada zločin nije dovršen, ali je poduzeto djelo, kojim je počinitelj namjeravao započeti izvedenje zločina. Po norveškom zakonu je za kriminalno-relevantni pokušaj odlučno, da počinitelj izvodi djelo, koje po njegovu uvjerenju dovodi do uspjeha, premda ono do uspjeha doista ne dovodi, jer ili objekat nije prikladan ili nijesu sredstva prikladna. I *švicarska osnova kaznenoga zakona* od god. 1908., koja govori o pokušaju u §-u 22.², prihvaća subjektivno stajalište, što se jasno vidi iz druge alineje, po kojoj može sudac kaznu pokušaja po svojoj slobodnoj rasudi sniziti, ako je sredstvo, kojim se djelo imalo izvesti, ili objekat, na kojem se imalo izvesti, takav, da se s njime ili na njem na nikakav način nije namjeravani zločinski uspjeh polučiti mogao.

¹ §. 49. glasi u njemačkom prijevodu u „Sammlung ausserdeutscher Strafgesetzbücher“, Berlin 1904.: „Ein strafbarer Versuch liegt vor, wenn ein Verbrechen nicht vollendet, aber eine Handlung vorgenommen ist, durch die der Täter die Ausführung des Verbrechens zu beginnen beabsichtigte.“

² §. 22. „Versuch. Wer ein Verbrechen auszuführen versucht und mit der Ausführung begonnen hat, wird milder bestraft; führt er die verbrecherische Tätigkeit erfolglos zu Ende, so kann er milder bestraft werden.“

Ist das Mittel, mit dem jemand ein Verbrechen auszuführen versucht, oder der Gegenstand, an dem er es auszuführen versucht, der Art, dass das Verbrechen mit einem solchen Mittel oder an einem solchen Gegenstande unter keinen Umständen ausgeführt werden könnte, so kann der Richter die Strafe nach freiem Ermessen mildern“ (§. 53.).

Osnova njemačkoga kaznenoga zakona od god. 1909. normira pokušaj u §-u 75.¹ kao i Derenčinova osnova, samo nema u njoj riječi „u istinu“. Premda bi se po riječi ove osnove „tko je započeo izvoditi“ moglo možda zaključiti na objektivno stajalište, ipak osnova pristaje uz subjektivnu teoriju, kako se to izrijeком ističe u obrazloženju² i kako to čini njemačka teorija pretežnim svojim dijelom, a i njemačka praksa i po sadašnjem njemačkom zakonu. Riječi „početak izvođenja“ nemaju značenja, da se tu misli na takav početak izvođenja djela, koje bi bilo dovelo do uspjeha, da nije uzročni savez prekinut, nego se njima samo hoće da postavi granica između pripravnih čina i pokušaja.

Kako smo vidjeli, objektivno stajalište ostavlja mnoge slučajeve pokušaja nekažnjivima, koji bi se morali podvrći kazni, i zato to stanovište moderna teorija i zakonodavstvo napušta. Ali subjektivno stajalište ide u drugu ruku predaleko, pa podvrgava kazni, drži kriminalno-relevantnim pokušajem i takova djela, koja nijesu nimalo pogibeljna, dakle ni kažnjiva. Po dosljedno provedenoj subjektivnoj teoriji morali bi se držati kriminalno-relevantnim pokušajima i kazniti i ovi slučajevi: Praznovjerna žena uvjerenata je, da vračara može svojim bajanjem usmrtiti njenu protivnicu, te ode k vračari i plati je za to. — Neuka žena uvjerenata je, da će Bog uslišati njenu molbu, te mu se vruće moli, kada grmi i strijele pucaju, da njenu protivnicu strijela ubije. — Petar opazi bankinu notu od 100 kruna i misleći, da je Pavlova, uzme je i prisvoji je sebi. Onda se konstatira, da taj novac nije bio Pavlov, nego njegov vlastiti. — Petar misleći, da obavlja privileg sa tuđom ženom ili djevojkom, obavlja ga sa vlastitom ženom. — U svim ovim i drugim analognim slučajevima nema u tim djelima nikakove pogibelnosti, niti ih pravno uvjerenje naroda pogibelnim drži, dakle nema ni najmanje razloga podvrći njihove počinitelje kazni.

To uviđaju i zakonici i osnove, koji su se postavili na subjektivno stajalište, pa hoće tome da doskoče kaznenim odredbama. Švicarska osnova dopušta sucu, da u slučajevima, kada je djelo počinjeno na neprikladnu objektu ili neprikladnim sredstvom, može kazan sniziti po svojoj rasudi. Njemačka osnova ide još dalje,

¹ Vorentwurf zu einem Deutschen Strafgesetzbuch, Berlin 1909. §. 75. „Wer die Ausführung eines Verbrechens oder vorsätzlichen Vergehens begonnen hat, ist, wenn dieses nicht vollendet worden ist, wegen Versuch zu bestrafen.“ — ² Str. 279. i sl.

pa dopušta sudu u osobito lakim slučajevima pače i odustati od svake kazni¹. Ovaj je sustav pogriješan, jer je sucu posve razvezao ruke, a da mu nije u zakonu dao točnih kriterija, kojih se ina držati pri odmjéri kazne, pa se na taj način mora događati, da će razni suci analogne slučajeve različno prosuđivati: jedan će kazniti isti slučaj strože, drugi blaže, a treći će odustati od svake kazni. Ovakovo suđenje može potresti u narodu vjeru u pravosuđe i uroditi pravnom nesigurnošću.

Ovome nedostatku konsekventno provedenoga subjektivnog stajališta nastojao se ugnuti *ruski kazneni zakon* od 22. marta 1903., koji govori o pokušaju u §-u 49.², na taj način, da je proglašio nekažnjivim pokušaj sa očevidno neprikladnim sredstvom, izabranim od skrajnjega neznanja ili sujevjerja. Ovoj se odredbi s pravom prigovara, da daje nagradu bezkažnjivosti gluposti i sujevjerju.

Austrijska osnova kaznenoga zakona od god. 1912., koja govori o pokušaju u §§. 13.—14.³, našla je po mome mišljenju formulu, po kojoj se uklonila nedostacima konsekventno provedenoga objektivnoga i subjektivnoga stajališta. Po njoj nije pokušaj kažnjiv, kada je poduzeto djelo na takvom predmetu ili takovim sredstvom, kojih priroda svakako isključuje uspjeh, osim da je počinitelj slučajno ili u bludnji pokušao izvesti namjereni delikat na neprikladnu predmetu ili neprikladnim sredstvom mjesto prikladnoga. Po ovoj zakonskoj odredbi dan je sucu

¹ §. 76., alin. 2.

² Дѣйствие, коимъ начинается приведение въ исполненіе преступнаго дѣянія, учиненія коего желаетъ виновный, не довершеннаго по обстоятельству отъ воли виновнаго не зависѣвшему, почитается покушеніемъ.

Покушеніе учинить преступное дѣяніе очевидно негоднымъ средствомъ, выбраннымъ по крайнему невѣжеству или суевѣрью, не наказуемо.

³ §. 13. „Wer mit dem Vorsatz, eine strafbare Tat zu begehen, eine unmittelbar zu ihrer Ausführung führende Handlung vornimmt, unterliegt den Bestimmungen, die für den Täter der vollendeten strafbaren Handlung gelten.

§. 14. Der Versuch ist nicht strafbar, wenn er an einem Gegenstand oder mit einem Mittel unternommen wird, dessen Beschaffenheit den Eintritt des Erfolges unter allen Umständen ausschliesst, es sei denn, dass der Täter den Versuch infolge eines Zufalles oder eines Irrtumes an einem ungeeigneten Gegenstand oder mit einem ungeeigneten Mittel an Stelle des geeigneten begeht.“

siguran kažiput, dani su mu jasni kriteriji, te će moći kazniti sve one slučajeve, u kojima je pokušaj pogibeljan i gdje pravna svijest naroda kazan traži, a ne će trebati kazniti onih slučajeva, gdje pokušaj nije pogibeljan te nema razloga kazni. Po efektu svom jednaka je u tom pogledu austrijska osnova ruskomu kaznenom zakonu, budući da iste slučajeve ostavlja nekažnjivima, jer kad čovjek niti slučajno niti iz bludnje ne odabere prikladan predmet niti prikladno sredstvo, onda ga može odabrati samo od neznanja ili od sujevjerja. Bolja je odredba austrijske osnove zato, jer već zakon sam ne označuje nezalicom ni praznovjernikom onoga, koji bude s toga razloga riješen od optužbe.

Derenčinova osnova kazni blaže pokušaj negoli dovršeni delikat. O tom govori §. 31.¹ osnove. Odredbu blaže kazni pokušaja opravdava osnova ovako²: „Sva novija zakonodavstva, osim postojećega austrijskoga kaznenoga zakona i francuskoga, koji pokušaj smatraju olakotnom okolnosti, kazne blaže pokušaj zločinstva ili prestupka, nego li dovršeno zločinstvo ili prestupak.“

„I naša osnova prihvaća ovo načelo. Ne daje se, istina je, tajiti, da s moralnoga stanovišta među pokušajem i dovršenim zločinством ne ima razlike; nu razlika postoji, ako se promotri, da se kazna ima odmjeriti ne samo prema nakani činiteljevoj, već i prema povrjedi javne pravne svijesti, prouzročene izvedenjem zla djela, prema njegovoj težini.“

Stajalište osnove odgovara posvema teoriji i zakonodavstvima tadašnjega doba, jer je tadašnja teorija zahtijevala, a zakonodavstva su uzakonila blažu kazan za pokušaj negoli za dovršeni delikat. Za to i kaže profesor dr. Čakanović³ o toj odredbi: „Što se tiče kazne pokušaja, to se osnova raskršćuje sa teoretičkom

¹ §. 31. „Čim je djelo, kojim se je pokušalo izvesti zločinstvo ili prestupak, od njegova izvedenja više udaljeno, tim se blaže kazni pokušaj.

Ako zakon dovršenu zločinstvu prijeti kaznom smrti, pokušaj takova zločinstva kazni se robijom od tri do dvadeset godina.

Ako zakon dovršenu zločinstvu prijeti kaznom doživotne robije, pokušaj kazni se robijom od tri do petnaest godina.

U svim ostalim slučajevima kazna pokušaja ne smije prekoračiti tri četvrtine najviše mjere kazne, koju zakon naređuje za dovršeno zločinstvo ili prestupak, i može sići do četvrtine najniže mjere, koju zakon ustanovljuje za zločinstvo ili prestupak. Robija ispod godine dana, koja bi se prema tomu imala izreći, neka se u smislu §. 77. pretvori u uzdu.“

² L. e., str. 151. i 152. — ³ L. e., str. 22.

ustanovom austrijskoga kaznenoga zakona od god. 1852., koja pokušaj kazni (poput *code pénale-a*) po istoj kaznenoj stavci, po kojoj i dovršeni zločin, ter prigrljuje načelo, da se pokušaj ima bez izuzetka smatrati manje kažnjivim negoli dovršeni zločin. Načelo je ovo dan danas odasvud osnovanim priznato, samo se različito u zakonodavstvima provodi.⁴

U najnovije doba ne zauzima doktrina tako jednodušno stajalište, da se pokušaj kazni blaže od dovršenoga delikta. Profesor dr. Seiffert¹ odlučno preporučuje načelo izraženo u našem kaznenom zakonu, t. j. normiranje jednake kazni za pokušaj i za dovršeni delikat, jer mi kaznimo uzbunu individualne volje protiv opće volje, a ta se uzbuna očitovala u vanjskom djelu, kome je svrha zločinski uspjeh. Uspjeh sam ne povećava pogibeljnosti počiniteljeve ni njegove kažnjivosti, jer redovno zavisi o slučaju, da li će uspjeh nastupiti ili ne će. Profesor dr. Fr. v. Liszt² istoga je mnijenja i naziva blažu kaznu pokušaja vrlo pogibeljnom u kriminalno-političkom pogledu. Profesor Adolf Prins³ kaže, da je teorija blaže kazne pokušaja oslabila represiju. Ona zaboravlja, da se društvo mora braniti protiv socijalnoga fenomena: protiv uzbune zločinačke volje, protiv impulza zločinačkih. Kriv je nazor, nastavlja Prins, da pravno uvjerenje naroda vazda pravi razliku između pokušaja i dovršenoga delikta. Narodu je jednako kriv razbojnik, koji je izranio žrtvu svoju u namjeri, da je usmrti, kada je žrtva ozledama podlegla, kao i onda, kada je žrtva po svojoj jakoj konstrukciji ostala na životu.

Švicarska osnova, kako se razabire po gore citiranom §-u 22., napušta stajalište blaže kazne pokušaja, pa zauzima posredno stajalište između blaže i jednake kazne. Ona određuje, da se nedovršen pokušaj ima blaže kazniti negoli delikat dovršen, a dovršen pokušaj da se samo može blaže kazniti, ali ne mora. U ovom drugom slučaju prepušta dakle rasudi suda, hoće li ga kazniti blaže ili ne će, već prema subjektivnim i objektivnim prilikama konkretnoga slučaja. Ovo se stajalište švicarske osnove ne da opravdati, jer je često o volji počiničevoj sasvim nezavisno, je li sa njegove strane sve učinjeno, što bijaše nužno

¹ Mitteilungen der intern. krim. Vereinigung, 10. knj., str. 474. i sl.

² L. c., str. 208.

³ Science pénale et droit positif, str. 147.

za uspjeh, ili nije, a u drugu ruku ne daje sucu nikakvih kriterija, kojih se ima držati, kada će kod dovršenoga pokušaja suditi blaže, a kada ne će. Zato je bolja gore citirana odredba austrijske osnove, po kojoj se pokušaj kazni istom kaznom, kojom i dovršeno djelo; samo ako je dovršeno djelo kažnjivo kaznom smrti ili doživotne tamnice, kazni se pokušaj tamnicom od pet do dvadeset godina. Ova odredba i ovaj sustav ne isključuje kazan pokušaja blažu od kazne dovršenoga zločina, nego daje sucu za to priliku između minimuma i maksimuma kaznene stavke, pače upućuje suca na to. Ali izbjegava anomaliju, koja se po sustavu blaže kazni za pokušaj mora dogoditi, da se i najteži slučajevi pokušaja nekoga delikta moraju blaže kazniti negoli razmjerno mnogo lakši slučajevi dovršenoga istoga zločinstva.

§. 33. Derenčinove osnove¹ normira nekažnjivost pokušaja poradi dobrovoljne odustaje, a opravdava je ovako²: „Sva zakonodavstva izriču bezkažnjivost pokušaja, kad pokušatelj iz vlastita nagona odustane od dovršenja započeta zločinstva.

„Glasoviti reformator Beccaria u znamenitoj poznatoj svojoj knjizi veli, da valja onomu, koji je započeo izvršbu kažnjiva djela, pružiti i razlog i interes, da od izvršbe odustane.

Ustanove dakle ovoga §-a jesu postulat dobro shvaćene kaznene politike.“ Na to profesor dr. Čakančić³ opaža:

„§. 33. osnove normira nekažnjivost pokušaja zbog odustaje od dovršenja delikta i zbog odklonjenja posljedaka potrebitoga za dovršenje delikta po primjeru cislit. osnove te uz dodatak posljednje alineje. Istina je, da je nekažnjivost pokušaja zbog t. zv. dobrovoljnog odstupanja dan danas poprimitelna u svim kaz. zakonodavstvima. Razlozi tomu jesu kriminalno-politički. Jedno je pak, što ovaj fakultet žali, a to je, što jošte nigdje nije u obrazloženjima kaz. zakonika našao dovoljna opravdanja slične ustanove, koje bi bilo poduprto statističkim podacima, koji bi opravdali tu iznimku te jasno dokazali znamenitu korist, koja

¹ §. 33. „Pokušaj nije kažnjiv, ako je činitelj:

1. iz vlastita nagona, a ne uslijed vanjskih od njegove volje neodvisnih zaprijetaka odustao od dovršenja započeta zločinstva ili prestupka, ili

2. ako je prije nego se je doznalo za njegovo djelo, iz vlastita nagona uklonio posljedak, potrebit za dovršenje zločinstva ili prestupka.

Nu ako djelo, kojim je pokušano zločinstvo ili prestupak, tvori samo za sebe kažnjivo djelo, to njegova kažnjivost nije isključena ovim §-om.“

² L. c., str. 154. — ³ L. c., str. 23. i 24.

proističe iz te iznimne ustanove, koja je sa načelima stroge pravčnosti u opreci. Dokgod se takovi temeljiti dokazi ne doprinesu, držati će ovaj fakultet t. zv. dragovoljno pokajanje ne razlogom, koji je vrstan posve isključiti kažnjivost pokušaja, već jedino okolnošću olakotnom, koja samo može uzrokovati blažu kaznu unutar zakonske mjere, nipošto pako opravdati bezkazan.“

„Smatra li se ipak ustanova ta kriminalno-političkim razlozima posve opravdanom, izreći je ovomu fakultetu, da je osnova u §-u 33. posve zadovoljila svakomu zahtjevu. Jedino, što se opaziti može, jeste, da je dodatak posljednje alineje posve suvišan, jer se ta ustanova sama sobom razumijeva. Uz uvjete §-a 33. naime postaje nekažnjiv samo pokušaj delikta, ne može dakle nikad nastati dvojba o tom, može li se kazniti u pokušaju sadržani dovršeni delikat.“

„Napokon primjećuje ovaj fakultet, da mu se nepravednim čini ograničenje, sadržano u §-u 33. br. 2. u riječima „prije nego se je doznalo za njegovo djelo“.

„Ako se već dopusti, da je uklonjenje potrebitoga za dovršenje delikta posljedica iz vlastitoga nagona kadro pokušatelja nekažnjivim učiniti, ne da se pojmiti, zašto da ne bude nekažnjiv i onaj, koji je uklonio posljedak onaj misleći, da se za njegovo djelo jošte nije saznalo, dočim se je za nj zbilja već znalo. — Ako je manifestirano uklonjenjem posljedka „dragovoljno pokajanje“ dovoljnim razlogom nekažnjivosti onda, kad se nije jošte znalo za delikat, mora ono imati efekat i kod onoga pokušatelja, koji je misleći krivo, da se za delikat njegov ne zna, iz vlastita nagona posljedke svoga djela uklonio; ne može se bo reći, da je ovaj potonji isto gori od prije spomenutoga pokušatelja, pa ipak se blagodat §-a 33. na nj ne će protegnuti moći uslijed gore istaknutih riječi broja 2. istoga paragrafa.“

Prof. Čakanović ima krivo, kada traži, da dragovoljna odustaja od pokušaja ne ima roditi nekažnjivošću, nego samo blažom kazni, jer da se nekažnjivost u tom slučaju protivi pravčnosti. Svrha je kaznenom pravu, dakle i kazni, zaštita pravnih dobara i interesa. Država poseže za skrajnjim sredstvom zaštite, za kaznom, samo onda, kada se ta zaštita na drugi način polučiti ne može. Kazan je naime dvobridak mač, koji ne nanosi štete samo okrivljeniku, nego i državi, koja je prinuđena trošiti novac, ubran od državljana u javne svrhe, na izvršenje kazni.

Može li država polučiti zaštitu pravnoga dobra bez kazni, ona je to dužna učiniti, i pravedno je, da to učini. U mnogo će pak slučajeva polučiti zaštitu pravnoga dobra, kome prijeti pogibelj, da će ga zločinac uništiti ili oštetiti, ako zajamči nekažnjivost pokušatelju onda, kada dragovoljno odustane od nedovršenoga pokušaja, a odvrati uspjeh kod dovršenoga pokušaja. Radi toga je dobro učinila osnova, što je pokušatelju za slučaj dragovoljne odustaje od pokušaja zajamčila nekažnjivost. Toga je mnijenja danas jednodušno teorija, a prihvaćaju ga i sva najnovija zakonodavstva.

Opravljan je prigovor Čakanovićev, da je posve suvišan dodatak posljednje alineje §-a 33., jer o tom nije nikada ni bez takove odredbe bilo sumnje ni u teoriji ni u praksi, da je u svakom slučaju kažnjiv dovršen delikat, sadržan u pokušaju. Tako je isto opravdan prigovor Čakanovićev, da je neopravljan zahtjev točke 2. §-a 33. „prije nego se je doznalo za njegovo djelo“, jer je to činjenica, koja je ne samo o njegovoj volji, nego i o njegovu znanju posve nezavisna, pa nije pravedno, da o njoj zavisi njegova kažnjivost, odnosno nekažnjivost. Bilo bi najbolje posvema ispustiti ovaj zahtjev, kako to čini njemačka osnova¹. Hoće li se taj rekvizit pridržati u zakonu, onda se mora protegnuti i na nedovršeni pokušaj, a ne ograničiti samo na dovršeni, kako to čini Derenčinova osnova, jer tomu nema razloga. Mimo to ne smije činjenica, da se doznalo za djelo počiniteljevo bez obzira na njegovo znanje i volju, ukidati nekažnjivost dragovoljne odustaje. Toj se činjenici može ta snaga opravdano dati samo onda, ako je za nju prije odustaje znao počinitelj i ako je ona bila razlogom njegovoj odustaji. Ali onda on nije odustao dragovoljno, zato je i kažnjiv. Ovako normira nekažnjivost dragovoljne odustaje od pokušaja austrijska osnova u §-u 16.²

Ja mislim, da iz navedenoga razloga nesumnjivo slijedi, da je najbolja redakcija njemačke osnove.

¹ §. 77. „Die Strafbarkeit des Versuchs fällt weg, wenn der Täter freiwillig die Ausführung aufgegeben oder den Eintritt der zur Vollendung gehörigen Erfolges abgewendet hat.“

² §. 16. „Wer freiwillig und nicht weil er weiss, dass seine Tat entdeckt ist, von seiner Tätigkeit absteht, bevor er sie beendet hat, oder den Erfolg verhindert oder abwendet, ist wegen Versuches nicht mehr strafbar.“

V.

Narodno shvaćanje.

Dr. V. Bogišić¹ postavio je pitanje: „Koju razliku čini narod među pokušajem i izvršenjem nekoga zločina“?

Odgovor iz Stubičke župe i hrvatskoga Zagorja glasi: „Glede sramote i kazni nema razlike, samo da onaj, koji je izvršio što je namjerio, mora još nadomjestiti štetu, jer tatom zove narod onoga, koga je našao ili uhvatio, gdje je tek htio krasti; ubojicom i razbojnikom onoga, koji vadi na drugoga nož, hvata drvo ili kamen, isto kao i onoga, koji je već izvršio namjeru.“

Kotari i Bukovica u zadarskom okružju: „Ako ko pokuša da učini zločin, narod smatra skoro kao i da je učinjen. Makarsko primorje u Dalmaciji: „Nepoznato odgovoriceu.“ — Osrednja Bosna: „Sramota pokušanje, grijehota činjenje.“ — Konavli u dubrovačkom okružju: „Obično će za pokušaj manje kazniti, ali biva slučajeva, gdje će jednako kazniti kao i za svršen zločin.“

Hercegovina, Crna Gora i Boka Kotorska: „Kad lupežu ne ispadne za rukom, da što ukrade, ne mogavši razbiti kuću, ili ga psi opaze, pa počnu lajati, te ljudi skoče, ili poznaju ajvan, ili pošto je stvar već ukrao za njim udari poteč — potjera ljudi, te mu preotmu što je ukrao, ostaje lupež onda i stidan i štetan spram naroda. Narod obično ima za lupeža kad krađu pokuša a ne izvrši, i neke ironičke i druge izreke:

Jedan Duka, za ludu ti mukà!
 Žali bože tri oke sapuna,
 Što potroši bula na Arapa!

Dolazi punom nadom, a ode praznom rukom. —
 „Gdje si bio?“ Nigdje. — „A što si učinio?“ — Ništa! —
 Prava muka nikad ne gine. —
 Bi mu zec u sreću, a lisica na putu.“²

Hercegovina i Katunska nahija u Crnoj Gori: „Vazda će ga manje kazniti i mnogo manje, pa baš da izvršenje zločina

¹ Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovjena, str. 599. i sl.

² „U narodu je zec simbol straha, a lisica slabe sreće, ili što se obično kaže ne da će.“

nije ni zavisilo od volje namijenjenoga zločinca. Ipak ima slučajeva, gdje će ga isto kazniti, kao da je izvršio. Tako je (1857. ili 1858. godine) jedan pokušao da kneza Danila ubije, pa budući da se obaznalo prije izvršenja, bilo je predupređeno — ali je ipak pokušalac bio osuđen na vješala. Ta je strogost bila najprije što je predmet zločina bio knez, a za vrijeme, što je pokušalac groznim načinom htio da izvrši tu svoju namjeru. To jest: htio je lagumati kuću, u kojoj je bio ne samo knez nego i svi senatori i množina glavara pobune protiv Turaka Hercegovine. U kući je bio tada i sam vojvoda Vukalović.“

Strošinci, selo u Srijemu: „Pokušani zločin, namjerom izvršiti ga, isto je težak, kao i izvršeni zločin.“ — Zemun grad i okolica; osim toga Srijem, Banat, Bačka: „Među pokušajem i izvršenjem nekoga zločina čine ljudi samo tu razliku, što se raduju, da je zločin zapriječen, a pokušalaca smatraju zločincem i vele: Pokušao je, i opet će, dakle je krivac, treba ga kazniti i naučiti pameti, kako ne će više pokušavati.“

Ljeskovec i trnovska okolica u Bugarskoj: „Pokušaj se ne kazni, ali se uzimlje jamstvo od pokušalaca, da ne će više to i nikakvo drugo zlo raditi.“

Budući da primitivno shvaćanje gleda samo ili bar poglavito na uspjeh, to ono pokušaja ili uopće ne smatra kažnjivim, ili ako ga već smatra kažnjivim, drži, da ga valja daleko blaže kazniti negoli dovršen zločin.

Najprimitivnije je shvaćanje prema navedenim odgovorima u Ljeskovcu u Bugarskoj, jer se pokušaj ne kazni, nego imade da pokušatelj dade samo jamstvo, da u buduću ne će počiniti zla djela. Već je nešto naprednije shvaćanje pokušaja i njegove pogibelnosti u osrednjoj Bosni, gdje je pokušaj sramotno djelo, ali ne kažnjivo, a dovršen je zločin grjehota, t. j. djelo pogibelnije, dakle kazne vrijedno. To vrijedi i za Hercegovinu, Crnu Goru i Boku Kotorsku, gdje pokušatelj ostaje stidan i štetan spram naroda, dakle je pokušaj sramota, ali nije kažnjivo djelo.

Još je naprednije shvaćanje, sadržano u odgovoru iz Hercegovine i katunske nahije, gdje se već i pokušaj drži kažnjivim djelom, premda se ima kazniti mnogo blaže od dovršenoga zločina, osim kod najtežih zločina, kod kojih je jednako kažnjiv kao i dovršeni zločin. To vrijedi i za Konavli u dubrovačkom okružju.

Stubička župa i hrvatsko Zagorje, Kotari i Bukovica u zadrarskom okružju, Strošinci, Zemun grad i okolica, osim toga Srijem, Banat i Bačka, prema odgovorima iz tih krajeva, drže sasvim prema modernomu shvaćanju pokušaj kažnjivim djelom, koji se ima kazniti po istoj kaznenoj stavci kao i dovršen zločin, samo je olakotna okolnost, na koju se ima kod odmjere kazni uzeti obzir, što je djelo ostalo u pokušaju.

